

Romano Lil

Rómsky nový list – nezávislé kultúrno-spoločenské noviny Rómov na Slovensku

2/2019

Ročník 29

Nepredajné

◆ Holokaust. Ilustrácia: J. G. Mandel

Aby sme nezabudli

Každý rok si v novinách pripomíname udalosti, ktoré sú súčasťou našej histórie. Holokaust Rómov je udalosť, na ktorú sa nesmie zabudnúť. Na vojnové obdobie by nemali zabúdať Rómovia, ani majoritná spoločnosť. Od druhej svetovej vojny prešlo málo rokov, aby sme iba mávli rukou a povedali si, že sa to už nikdy nestane. Práve naopak, opäť sa naprieč Európou rozmáha fašizmus, a títo ľudia majú svoje zastúpe-

nia v národných parlamentoch. Ich politika naberá na sile.

V tomto čísle mapujeme udalosti, ktoré súvisia s rómskym holokaustom. Teší ma, že sa okrem ľudí, ktorí sa venujú tejto téme desaťročia, hlási k slovu aj mladšia generácia. Nikola Pompová pôsobí ako aktivistka v medzinárodnom projekte Dikh he nabister, ktorý približuje tému rómskeho holokaustu najmä mladým Rómom v Európe.

Vera Lacková v rozhovore prezradí o svojej práci filmovej dokumentaristky. Pripravuje film s názvom Ako som sa stala partizánkou. Pocity z návštevy Osvienčimu vyjadrili aj mladí štipendisti Rómskeho vzdelávacieho fondu.

Pokračujeme s uverejňovaním poviedok z pera Igora Duždu. Úsmevné, ale aj hororové príbehy sa v rómskych komunitách zachovali rozprávaním. Každý príbeh

bol doplnený alebo pozmenený rozprávancom. Niečo bolo vymyslené, no často sa vychádzalo aj z reálnych zážitkov a príhod. Autor spomína na príbehy svojho otca, ktoré teraz ukladá na papier a my sa o ne s vami podelíme prostredníctvom novín.

Prajem vám príjemné čítanie.

Roman Čonka,
šéfredaktor Romano nevo lil

Na integráciu Rómov sa vlni použilo takmer 120 miliónov eur

26. 6. 2019 – Vláda SR na výjazdovom rokovaní 25. júna 2019 v Stropkove vzala na vedomie Monitorovaciu správu o plnení Stratégie SR pre integráciu Rómov do roku 2020. Správa monitoruje stav plnenia opatrení a aktivít akčných plánov stratégie za rok 2018 v oblasti vzdelávania, zamestnanosti, bývania, zdravia, finančného začlenenia, nediskriminácie a prístupov smerom k väčšinovej spoločnosti. Monitorovaciu správu pripravuje Úrad splnomocnenca vlády SR pre rómske komunity v spolupráci s jednotlivými rezortmi a predkladá ministerka vnútra.

Zo 154 opatrení a aktivít, ktorých plnenie bolo určené na rok 2018, úrad splnomocnenca vyhodnotil celkovo 85 ako „splnených“, resp. „plnených priebežne“, 54 aktivít bolo vyhodnotených ako „v riešení“ a 15 aktivít sa neplnilo.

„S plnením integračných opatrení a aktivít za minulý rok som veľmi spokojný, náš úrad má za sebou ešte lepšie výsledky, ako sme mali rok predtým. Vždy je však čo zlepšovať a už teraz na tom usilovne pracujeme,“ uviedol Ábel Ravasz, splnomocnenec vlády SR pre rómske komunity.

Na integráciu Rómov sa vlni použilo takmer 120 miliónov eur. Ide najmä o aktivity zvyšujúce zamestnanosť a zamestnateľnosť (75 mil. eur), vzdelávacie aktivity (30 mil. eur) a oblasť bývania (7 mil. eur).

„V oblasti zamestnanosti boli podporené najmä aktivity ministerstva práce, zamerané na zvyšovanie zamestnanosti a zamestnateľnosti, ako aj tzv. pomocné profesie – terénna sociálna práca a komunitné centrá. Aj tieto aktivity hrali dôležitú úlohu v tom, že vidíme rekordne nízku nezamestnanosť nielen v celej krajine, ale aj priamo v rómskych komunitách,“ spresnil Ravasz.

V oblasti školstva sa investovalo predovšetkým do zvyšovania kapacít materských škôl a priprav na zavedenie povinnej predškolskej dochádzky. Prácu asistentov v školách a škôlkach, ako aj iné opatrenia zabezpečujúce lepšie výsledky detí z rómskych komunít v školskom systéme podporili projekty ministerstva školstva a ministerstva vnútra.

„Ministerstvo vnútra podporuje výstavbu infraštruktúry v rómskych komunitách. Ide najmä o materské školy, komunitné centrá, odpadové hospodárstvo a prístup k pitnej vode. Ministerstvo podporuje aj činnosť miestnych občianskych poriadkových služieb (MOPS), ktoré v roku 2019 fungujú už vo vyše 240 obciach,“ doplnil Ravasz.

V oblasti zdravia hrajú kľúčovú úlohu asistenti osvetu zdravia projektu Zdravé komunity. A v oblasti kultúry nový Fond na podporu kultúry národnostných menšín.

„Tieto aktivity nadväzujú na činnosť ministerstiev za predošlé roky. Ide o nástroje, ktoré sa osvedčili a potrebujeme ich preto zachovať a posilňovať. Výsledky sú jednoznačné, aj keď ide o beh na dlhé trate. Nepotrebuje preto vymýšľať nové prístupy, iba pracovať sústavným a systematickým spôsobom. Tiež je potrebné zabezpečiť synergiu medzi legislatívnu činnosťou a projektmi – tie vedia byť úspešné iba ak prichádzajú do pripraveného legislatívneho priestoru,“ dodal splnomocnenec.

Hlavným zámerom Stratégie SR pre integráciu Rómov do roku 2020 je zastaviť segregáciu rómskych komunít a dosiahnuť pozitívny obrat v ich sociálnom začleňovaní, ako aj zmenu postojov väčšinového obyvateľstva voči Rómom.

(red/TS)

Vymenili si skúsenosti v oblasti zdravia

V dňoch 16. a 17. októbra 2019 sa v Košiciach stretli zdravotní mediátori a ich koordinátori z Čiech a Slovenska, aby si vymenili poznatky z realizácie programov podpory zdravia pre znevýhodnené skupiny. Hlavným cieľom medzinárodného workshopu bola výmena skúseností a príkladov dobrej praxe, overenie metódy v teréne, know-how pri zamestnávaní ľudí priamo z prostredia cieľovej skupiny a reálne výsledky. Zástupcovia slovenskej strany zároveň prezentovali metodiku a hodnotenie dopadov realizovaných aktivít v podmienkach SR.

V rámci dvojdnového programu účastníci navštívili tri segregované lokality na východnom Slovensku zapojené do národného programu Zdravé komunity a jednu z piatich spolupracujúcich nemocníc, kde sa v rámci projektu úspešne darí implementovať pozíciu „asistent osvetu zdravia v prostredí nemocníc“.

Formálne ciele oboch projektov sú odlišné, no prieniky z pohľadu cieľovej skupiny a témy zdravia sú zreteľné. Celkom 39 zástupcov pod vedením Státního zdravotníckeho ústavu (SZÚ) z Českej republiky, ktorý realizuje ESF projekt s názvom Efektívna podpora zdraví osob ohrozených chudobou a sociálnym vylúčením sa na východ Slovenska prišlo inšpirovať do oblastí, kde už projekt Zdravé komunity prebieha dlhodobo.

Štátna príspevková organizácia Zdravé regióny od januára 2017 úspešne realizuje národný projekt Zdravé komunity, ktorý má viac ako desaťročnú históriu. Na území 260 obcí, kde žije viac ako 184 000 obyvateľov marginalizovaných rómskych komunít pôsobí spolu 263 asistentov osvetu zdravia a 24 koordinátorov. Organizácia svoje aktivity realizuje aj v prostredí piatich spolupracujúcich nemocníc, kde pracuje osem asistentiek prioritne na gynekologicko-pôrodných a detských oddeleniach. Jedným z najdôležitejších výstupov projektu v období rokov 2017 – 2019 je stanovenie zdravotných potrieb lokalít, ktoré sú zapojené do projektu a realizácia vstupného merania pre hodnotenie

výsledkov a dopadov aktivít. Zdravé komunity nie sú zdravotnícky program, ale program podpory zdravia, ktorý sa zameriava na zlepšovanie podmienok pre zdravie. Tieto činnosti sa vykonávajú prostredníctvom zvyšovania zdravotnej gramotnosti – zlepšovaním prístupu k zdravotným službám a informáciám, búraním bariér v prístupe k zdravotnej starostlivosti a zlepšovaním so zdravím súvisiaceho správania.

Projekt ESF realizuje SZÚ v rámci operačného programu Zamestnanosť a riadiacim orgánom je Ministerstvo práce a sociálnych vecí ČR. Projekt je päťročný a v súčasnosti prebieha jeho druhý rok. Zameriava sa na preventívne intervenčné programy v jedenástich tematických celkoch, ktoré sa rozkladajú do 68-hodinových programov (P1-P68). Každý program je cieleň na špecifickú oblasť podpory zdravia – od dentálnej hygieny, cez prevenciu infekčných a neinfekčných chorôb, po duševnú hygienu alebo prevenciu závislostí, atď. Od roku 2020 budú programy realizované vo vybraných lokalitách vo forme kurzov zdravého životného štýlu a kurzu pohybovej aktivity. Realizácia projektu prebieha vo všetkých štrnástich krajoch ČR prostredníctvom Regionálnych centier podpory zdravia, v rámci ktorých pôsobia mediátori podpory zdravia. V súčasnosti v projekte pracuje 52 mediátorov a pokrývajú celkovo 87 lokalít (obcí alebo ich častí), ktoré sú identifikované ako ohrozené sociálnym vylúčením. Mediátori, ktorí boli v rámci projektu vyškolení poskytujú popri príprave realizácie preventívnych programov individuálne poradenstvo jednotlivcom a rodinám. Pomáhajú osobám, ktoré sú ohrozené chudobou, napojiť sa na zdravotné služby a pri orientácii v starostlivosti o zdravie.

Národný projekt Zdravé komunity 2A sa realizuje vďaka podpore z Európskeho sociálneho fondu a Európskeho fondu regionálneho rozvoja v rámci operačného programu Ľudské zdroje.

(red/TS), foto: archív ZK

Dosiahli zavedenie povinnej predškolskej výchovy

11. 7. 2019 – Prezidentka Zuzana Čaputová podpísala 10. júla novelu školského zákona, ktorá zavádza povinnú predškolskú prípravu pre každé päťročné dieťa. Splnomocnenec pre rómske komunity Ábel Ravasz, ktorý návrh novely zákona presadzoval od svojho nástupu do funkcie, to považuje za veľký krok správnym smerom. „Do prípravy návrhu novely zákona sme spolu s kolegami vložili tri roky práce. Som preto veľmi rád, že pani prezidentka novelu podpísala a považuje opatrenia, ktoré sme v súvislosti so zavedením povinnej predškolskej prípravy navrhli, za užitočné. Teší ma aj skutočnosť, že sa zhodneme v tom, že povinná predškolská príprava môže výrazne pomôcť k tomu, aby boli naše deti lepšie pripravené na nástup do prvého ročníka základnej školy,“ hovorí Ravasz.

Novela, ktorá nadobudne účinnosť 1. januára 2021, reflektuje na súčasný stav na Slovensku, kde iba každé tretie dieťa z marginalizovaných rómskych komunít chodí do škôlky aspoň rok. Podľa Ravasza však pomôže nielen deťom zo sociálne znevýhodneného prostredia, ale všetkým deťom. Výskumy aj prax totiž ukazujú, že

dieťa, ktoré prichádza do základnej školy z materskej školy, má oveľa väčšiu šancu na úspech vo vzdelávacom systéme a do budúcnosti sa tak zvyšuje aj jeho možnosť nájsť si lepšie uplatnenie na otvorenom trhu práce. Povinná škôlka môže zároveň dopomôcť aj k lepšej diagnostike detí, a tým redukovať počet detí v špeciálnych školách. Pre rodičov, ktorí chcú absolvovať predškolskú prípravu s deťmi doma zákon umožňuje výnimky.

„Počas tvorby návrhu prebehla diskusia s rôznymi organizáciami reprezentujúcimi jednotlivé segmenty predškolskej výchovy, ako aj so zriaďovateľmi – obcami. Škôlka nie je jedinou možnosťou, akou môžu deti plniť povinný rok predškolskej výchovy, naopak, novela podporila aj alternatívne formy vzdelávania, napríklad súkromné a lesné škôlky, ako aj vzdelávanie doma s rodičmi. Na vzdelávanie doma bude pritom stačiť, aby mal rodič ukončenú strednú školu s maturitou,“ vysvetľuje Ravasz.

Schválenie novely zákona však splnomocnenec považuje iba za „odrazový mostík“. Úrad splnomocnenca vlády SR pre rómske komunity momentálne pracuje aj na ďalších podporných opatreniach, ktoré

pomôžu tomu, aby sa povinná predškolská príprava úspešne uplatnila aj v praxi. Víziou do budúcnosti je, podľa vzoru z okolitých krajín, postupne rozširovať povinnú predškolskú prípravu vekovo smerom nadol.

„Budujeme nové škôlky, prípadne rekonštruujeme a zväčšujeme tie staré, no pracujeme aj na tom, aby sme v škôlkach mali dostatok učiteľov a asistentov. Zamerali sme sa aj na prácu s rómskymi rodičmi. Dnes si už mnohí z nich uvedomujú dôležitosť predškolskej prípravy, pre niektorých sú však škôlky stále akýmsi straškom. Najnovšie preto pracujeme na tom, aby mohli rómske mamičky nastúpiť do škôlok ako pomocná pracovná sila. Tento zámer chceme podporiť aj osobitným projektom. Som presvedčený, že práve zapojenie rómskych rodičov ako asistentov v škôlkach pomôže prekonať obavy a predsudky v komunite,“ dodal.

Podľa europoslancu za hnutie Obyčajní ľudia a nezávislé osobnosti (OĽANO) Petra Polláka je schválená novela zlá. „Deti zo znevýhodneného prostredia potrebujú ísť do škôlky minimálne od troch rokov, aby prekonal jazykové, kultúrne a sociálne

♦ Richnava. Ilustračné foto: J. Ferenc

rozdiely. Zároveň nerešpektuje hlas mamičiek, rodičov, ktorí vedú a chcú vychovávať svoje deti doma a do škôlky ho dať nechcú,“ uviedol bývalý splnomocnenec vlády pre rómske komunity Peter Pollák a dodal, „opakované sme predložili návrh o povinnej škôlke pre deti zo sociálne znevýhodneného prostredia, pod ktorý by spadalo aj veľa rómskych detí z osád. Keď mala vláda vráťane Mostu možnosť podporiť tento návrh, na ktorom sa pracovalo dlho, odborne s množstvom expertov ako aj ľudí z praxe, otočili sa deťom chrbtom. Ako začali, tak aj končia. Na začiatku sľubovali, na konci tiež len sľubujú.“

Dikh he nabister

◆ Nikola Pompová. Foto: Vladimír Šimíček / Denník N

Téma rómskeho holokaustu sa v našej spoločnosti prehlíada a ako odchádzajú priami svedkovia, stáva sa pre väčšinu z nás neznámym príbehom. Niekoľko nadšených ľudí sa tejto téme venuje a oni ju nenechajú upadnúť do zabudnutia. Projekt Dikh he nabister je iniciatíva mladých ľudí z mimovládnej organizácie TernYpe (International Roma Youth Network), čo je medzinárodná rómska sieť zaoberajúca sa ľudskými právami a aktivizmom. Projekt Dikh he nabister je určený mladým ľuďom, Rómom aj Nerómom, ktorí sa zaujímajú o rómsky holokaust, našu históriu, ale aj o témy, ako anticiganizmus a rasizmus. O projekte Dikh he nabister sme sa rozprávali so študentkou Karlovej univerzity v Prahe Nicolou Pompovou, ktorá v projekte pôsobí ako aktivistka a facilitátorka.

Prečo ste sa rozhodli stať súčasťou projektu Dikh he nabister?

Prvýkrát som sa o tomto projekte dozvedela pred dvoma rokmi od Združenia mladých Rómov v Banskej Bystrici, bola som tam ako účastníčka a veľmi to na mňa zapôsobilo. Tento projekt je jedinečný, pretože každoročne sa koná v poľskom Krakove ako pripomínanie si príbehu rómskeho holokaustu. Stretáva sa tu vyše tristo mladých ľudí z Európskej únie - učia sa o holokauste, rómskej histórii, ľudských právach, anticiganizme a rasizme. Tento rok som na tomto seminári mala možnosť facilitovať, za čo som neskutočne vďačná. Nielenže som bola druhá najmladšia facilitátorka, ale prvá a jediná z Čiech a Slovenska. Dostala som príležitosť vzdelávať mladých ľudí, viesť ich a učiť ich o našej histórii a koreňoch. Keďže študujem romistiku, mám

k týmto témam veľmi blízko a určite sa chcem tomuto projektu venovať každý rok.

Ako vnímate tému rómskeho holokaustu?

Pre mňa je rómsky holokaust jedno z najhorších a najkrutejších období, aké ľudská história pozná. Nehovorím iba o rómskom holokauste, podľa mňa by sa takáto hrozná vec nemala selektovať a mať prívlastky „rómsky“ či „židovský“ holokaust. Táto genocída bola predovšetkým o ľuďoch, ktorí trpeli a boli vraždení z dôvodu svojej etnicity, náboženstva, sexuálnej orientácie či politických názorov. Niť života barbarsky pretrhli každému jednému človeku, ktorého zavraždili, kruto mu zobrali možnosť prežiť svoj život slobodne a niečo dokázať, prežiť dni v spoločnosti svojich rodín a priateľov len preto, že boli iní. Ja holokaust vnímam veľmi citlivo, keďže sa týkal aj mojej rodiny. Môj pradedo bojoval ako rómsky partizán v Liptovskom Mikuláši, dvakrát bol postrelený a po smrti získal rôzne vyznamenania, mal aj štátny pohreb.

V projekte Dikh he nabister sa angažujú mladí ľudia z rôznych krajín. Nájdú sa vo vnímaní tejto témy medzi jednotlivými krajinami nejaké rozdiely?

Určite áno. Ako facilitátorka som vo svojej skupine mala vyše dvadsať mladých ľudí z desiatich rôznych krajín a veľmi som si uvedomovala rozdiely medzi nimi. Boli tam ľudia, ktorí už mali nejaké vedomosti o holokauste a vedeli, čo, kedy a ako sa stalo. Mala som aj účastníkov, ktorí boli doslova ako „tabula rasa“ a nemali skoro žiadne vedomosti o tom, čo spôsobilo vojnu, prečo existovali koncentračné tábory, str. 7 >>>

Na užaras, kana pes e historija ačhela mek jekhvar! / Nečakajme, kým sa história zopakuje!

Dnes spomíname na tisíce ľudí, ktorí boli zavraždení kvôli nenávisti a túžbe po moci jedných, ale aj strachu a nečinnosti druhých. Muži, ženy, deti, starí a chorí, všetci títo zomreli násilnou smrťou. Je ťažké predstavovať si, akú hrôzu museli podstúpiť, na čo asi mysleli v posledných chvíľach matky a čo asi hovorili svojim deťom.

O holokauste Rómov vieme málo. Tragické udalosti a osudy prenasledovaných, mučených a vyvražďovaných počas druhej svetovej vojny sú odkrývané pomaly. Pozornosť im venujú iba jednotlivci a mnohé sa už nedozvieme.

Jedno je však isté - zlo sa plazí pomaly a nenápadne a udrie, až keď vycíti, že môže. Vždy najskôr na najslabších, tí sú najľahším cieľom, na nich sa dobre demonštruje sila. A potom „nastolí poriadok“ pre všetkých. Už môže, pretože strach urobí svoju prácu, oberie ľudí o schopnosť postaviť sa mu. Prázdne populistické heslá a burcovanie k nenávisti používa ako svoje nástroje. Nezaujímá ho, čo po sebe zanechá, cieľom je vystrašiť.

Zlu sa však treba postaviť, na obranu slabých a aj svoju vlastnú. Pretože zlo sa týka všetkých. História nám ukazuje, čo sa môže stať, ak sa budeme len mlčky prizerať.

Nezabúdajme na svoju históriu a nedovoľme nenávisti, aby sa presadila len preto, že jej na to v mylnej úcte k neobmedzenej slobode slova prenecháme priestor. Nepriateľské verejné vystúpenia jej nositeľov voči Rómom zanechávajú stopy v myšliach a srdciach ľudí, sú dôvodom strachu žien a detí, napäté atmosféry v obciach a mestách.

Kriminalizácia Rómov bola základom pre ich prenasledovanie a vyvražďovanie v minulosti, považujeme ju za vážnu hrozbu aj dnes. Je neakceptovateľné, že predstavitelia politickej strany Kotleba – Ľudová strana naše Slovensko používajú slovník nacistov. Je smutné, že v mene demokracie šliapu po dôstojnosti ľudí, a aj tak ich podpora rastie.

Na druhý august pripadá Pamätný deň rómskeho holokaustu. Je pripomienkou vyvraždenia takmer troch tisíc Rómov v tzv. cigánskom rodinnom tábore Auschwitz-Birkenau počas jednej noci. Pri tejto príležitosti (ale nielen) myslíme na všetkých – známych a neznámych, ktorí sa stali obeťami genocíd a myslíme aj na vás, ktorí ste terčom nezmyselných a nepochopiteľne nenávisných útokov. Vieme, že máte strach o svoje rodiny a deti, vieme, že je aj našou úlohou postaviť sa za vás.

Povedzme spoločne NIE nenávisťným prejavom, NIE rozdúchavaniu negatívnych vášní!

Phenas jekhetanes NA bilačhe vakeribenge, NA kana pen rozpburden o bilačhe emociji!

*Jarmila Vaňová, sociálna pracovníčka,
učiteľka a novinárka
Jurina Rusnáková, vysokoškolská učiteľka
Jarmila Lajčáková, právnička
Michal Oláh, vysokoškolský profesor a redaktor
Stano Daniel, aktivista
Zuzana Havírová, výskumníčka
Zuzana Kumanová, etnografka
Zuzana Kusá, sociologička*

Druhý august je pietnou spomienkou na obeť rómskeho holokaustu

Druhého augusta si pripomíname Pamätný deň holokaustu Rómov. V noci z 2. na 3. augusta 1944 v koncentračnom tábore Auschwitz-Birkenau nacisti pripravili o život takmer tritisíc Rómov a Sintov, medzi nimi aj deti, matky a starších ľudí. Celkový počet rómskych obetí počas druhej svetovej vojny sa však odhaduje na tristotisíc až päťstotisíc ľudí.

„Každý jeden vyhasnutý život v koncentračných táboroch, na masových popravisťkách, ale aj ako následok hladu, je príbehom nesmierneho utrpenia, za ktorým je konkrétne meno. Mrzí ma, že aj v dnešnej dobe sa na Slovensku nájdú ľudia, ktorí sa snažia ospravedlniť neospravedlniteľné, prípadne o zľahčovanie týchto udalostí a neopodstatnenú glorifikáciu Slovenskej republiky z rokov 1939 až 1945, ktorá svojich občanov perzekvovala na etnickom princípe. Takíto ľudia dnes sedia aj v

našom parlamente. O to dôležitejšie je si tieto udalosti stále pripomínať a hovoriť o nich aj s našimi deťmi,“ hovorí splnomocnenec vlády pre rómske komunity Ábel Ravasz. Splnomocnenec pri príležitosti pietnej spomienky navštívil Banskú Bystricu, kde k pamätníku rómskeho holokaustu položil veniec ako symbolickú spomienku na všetky obeť.

Podľa Ravasza si však treba pripomínať aj to, že sa mnohí Rómovia na Slovensku zapojili do protifašistického odboja a po potlačení SNP boli súčasťou partizánskeho hnutia alebo partizánom pomáhali, napríklad so zásobovaním. „Mnohí z nich položili za svoje presvedčenie to najcennejšie – život. Ani na týchto ľuďoch by sme nemali zabúdať,“ vysvetľuje.

Pri príležitosti Pamätného dňa rómskeho holokaustu Úrad splnomocnenca vlády SR pre rómske komunity už po tretíkrát pripravil pamätnú sviečku, ktorú mohli ľudia symbolicky zapáliť prostredníctvom svojich profilových fotiek na sociálnych sieťach. „Ak chcete vyjadriť súcit s obeťami rómskeho holokaustu, stačí, ak si dočasne zmeníte svoju profilovú fotku práve za túto sviečku,“ ozrejmil. „Čas letí a pomaly od nás odchádzajú poslední z tých, ktorí na vlastnej koži prežili útrapy vojnových čias. Je dôležité, aby ľudia nezabudli, čo priniesla druhá svetová vojna, koľko smútku spôsobila ľudská

nenávisť. Je len na nás, aby sme urobili všetko preto, aby sa akákoľvek forma rasizmu a xenofóbie už nikdy neopakovala,“ dodal. red, TS

Tohtoročnú sviečku pripravil bratislavský grafik Otto Banyák

Dominujú tmavé farby a nočná obloha ako memento temných udalostí. Premietnutie trojuholníka do plameňa symbolizuje, že napriek smutnému charakteru udalosti nemáme upadať do letargie, ale z takýchto historických udalostí máme čerpať silu, ktorú potrebujeme pri našom úsilí podobné zlyhanie ľudskosti nedopustiť. red, TS

Píšem to na ich pamiatku

Pripomínať všeobecné poznatky z hitlerovského obdobia sa mi nechce, ale rozhodol som sa, že vám všetkým priblížim spomienky mojej starkej. Rozprávala mi o tom, čo prežila ona, dedko a ich dve deti Jozef a Stano.

Písal sa rok 1943, kedy vojna zúrila vo svete a hitlerovskí psychopati robili tie najväčšie zverstvá, aké dovtedy svet nepoznal. Moji starí rodičia bývali v Bánovciach nad Bebravou. Keďže tam bol aj Tiso – katolícky kňaz a prezident slovenského štátu, tak toto miesto bolo pre tunajších Rómov miestom skazy. Väčšina Rómov str. 7 >>>

Pravda o rómskej komunite vo filmoch Very Lackovej

Vera Lacková je filmárka a riaditeľka produkčnej spoločnosti Media Voice. Absolvovala mediálne štúdiá a žurnalistiku na Paneurópskej vysokej škole v Bratislave a na Masarykovej univerzite v Brne. Svojou tvorbou bojuje najmä proti stereotypnému vnímaniu a diskriminácii menšín. Okrem komerčnej tvorby sa podieľala aj na medzinárodnom dokumentárnom projekte Pretože je nádej a natočila krátkometrážny dokumentárny film Alica. V súčasnosti pracuje na svojom celovečernom dokumentárnom debute Ako som sa stala partizánkou.

Čím si vás získal práve dokumentárny film?

Dostala som sa k nemu počas štúdiá. Pracovala som na projekte Európa, domov Rómov v spolupráci s Romeou a americkými dokumentaristami, a práve vtedy mi dokumentaristika učarovala najviac. Boli sme rozdelení do piatich tímov na Slovensku, v Česku, Maďarsku, Rumunsku a Bulharsku a ja som bola v českom tíme. Točili sme dokument Pretože je nádej o rómskom aktivistovi Jožkovi Mike-rovovi a hip-hopovej kapele, ktorú viedol. Vtedy som sa utvrdila v tom, že toto je oblasť, ktorej sa chcem venovať. Točiť filmy o Rómoch a poukázať na pravdu z vnútra rómskej komunity, z iného pohľadu, na aký je spoločnosť zvyknutá vďaka tradičným médiám.

Keď sa spätne obzriete, aké boli vaše štúdiá?

Bolo to veľmi bezstarostné obdobie, rada spomínam na študentské roky. Ak by som si mala vybrať znova, išla by som rovnakou cestou, akou som sa vydala.

Čomu ste sa venovali po skončení štúdiá?

Po škole som organizovala mediálne kurzy pre mladých Rómov, ale aj Nerómov. Založila som produkciu Media Voice. Našími videami sa snažíme bojovať proti stereotypnému vnímaniu Rómov. Snažíme sa ukazovať témy, ktoré bežne v médiách nedostávajú priestor. Jedna linka našej práce je dokumentárna tvorba a druhá sú promo videá a videá, ktoré vytvárame spolu s neziskovými organizáciami a nadáciami.

O čom je film Alica?

Alica Sigmund Heráková žije päť rokov v rómskej lokalite nazývanej „brnenský Bronx“. Možno to bol osud, možno náhoda. Pristahovala sa sem práve v čase, keď objavila svoje rómske korene. Život v tejto štvrti nie je zďaleka taký nebezpečný, ako si ľudia mylne predstavujú. „Je tu oveľa viac živo,“ hovorí čerstvá mamička a vysvetľuje, že Rómovia sa nedokážu zavrieť doma a nemať kontakt so životom vonku. Určitým spôsobom ich to dusí. Keďže vo verejnom priestore chýbajú lavičky, ľudia tu často postávajú vonku a debatujú o živote. V tejto brnianskej štvrti sa jednoducho nedá nežiť s ulicou. História tohto miesta má ale aj svoju odvrátenú tvár. Je spojená so židovskými rodinami, ktoré tu žili a počas druhej svetovej vojny zahynuli v koncentračných táboroch. Ich osudy pripomínajú už len fotografie na bývalej káznici. Židov po vojne vystriedali Rómovia, ktorí sem prišli za prácou v niekoľkých fázach. Lokalita je síce neudržiavaná a prepojená s predsudkami, no aj

◆ Vera Lacková. Foto: R. Hraník

napriek tomu priťahuje nových obyvateľov. Miesto má to totiž silný genius loci (pozn. red.: charakteristická atmosféra miesta).

V súčasnosti pripravujete film o Rómoch, ktorí sa zúčastnili odboja. Prečo ste sa rozhodli pre túto tému?

Príbehy o rómskych partizánoch mi rozprávala moja stará mama už od čias, kedy som bola malé dieťa. Takto som sa prvýkrát dozvedela o príbehu môjho pradedu, ktorý bol rómskym partizánom. Keď som sa neskôr stala režisérkou, rozhodla som sa po jeho dramatickom osude viac pátrať a postupne som objavila ďalšie príbehy rómskych hrdinov a hrdiniek v odboji, na ktoré sa postupom času úplne zabudlo. Rada by som ich mojím dokumentárnym filmom vrátila do povedomia verejnosti a predstavila tak ich napínavé životné osudy.

Aký bol príbeh vášho prastarého otca?

Ján Lacko (1901 – 1967) sa narodil v Dolnom Turčeku v okrese Turčianske Teplice. Bol hudobníkom, hral na husle a živil sa podomovým predajom látok. Počas Slovenského národného povstania sa zúčastnil bojov proti nemeckým jednotkám a ako partizán pôsobil v Druhej partizánskej brigáde M. R. Štefánika v skupine Jegorov. Neskôr bojoval v 5. oddieli Prvej partizánskej brigády M. R. Štefánika pod vedením veliteľa Gejza Lacka z Kremnice.

V jesenných mesiacoch 1944 museli povstaleckí vojaci a partizáni ustúpiť nemeckým vojskám a na obsadenom území sa otvorila možnosť pre represálie. Pre podozrenie z účasti v odboji bol pradedo v októbri 1944 zajatý gestapom a odvedený do väznice v Ilave. Neskôr ho transportovali do Zaisťovacieho tábora pre Cigánov v Dubnici nad Váhom a jeho šesťčlenná rodina bola v novembri 1944 odvedená nemeckým gestapom na výsluch do Hornej Štubne.

O pár dní neskôr ich nemecká domobrana Heimatschutz odvieďa za dedinu do lesa, na miesto nazývané Puš, kde ich všetkých zastrelili. Po návrate domov v marci 1945 našiel vypálený dom a o pár dní neskôr zistil, že jeho rodina bola celá vyvraždená. Niekoľko rokov po vojne si založil novú rodinu so ženou, ktorá počas vojny prišla o muža.

Prečo si myslíte, že téma rómskych odbojárov bola tak dlho tabuizovaná?

Po vojne nebola vôľa počúvať o príbehoch a hrôzach, ktoré zažili Rómovia. Keď hovorili o holokauste, boli často označovaní za klamárov a ľudia im neverili. Samotní Rómovia preto prestali o týchto bolestivých traumách hovoriť a snažili sa ich vytesniť. Čo sa týka príbehov rómskych partizánov a vojakov – bolo to podobné. Počas komunizmu nebolo vítané, aby sa Rómovia emancipovali a aby mali nejakých hrdinov. Cieľom komunistov bolo asimilovať ich. Ako príklad môžem uviesť prípad historika Jana Tesaře, ktorý

O čačipen pal e romaňi komunita andro filmi khatar e Vera Lackovo

Vera Lacková hiňi e filmarka u e šerutňi andro produkčno kher Media Voice. Kerďas o medijalna študiji the e žurnalistika pre Paneurópsko učí škola Bratislavate u pre Masarykovo univerzita Brnoste. Peskra buťaha pes marel nekh buter anglo stereotypno dikhipen u diskriminacija anglo minoriti. Bi e komerčno buťi ke-relas peskro kotor the andro maškarthemutno dokumentarno projektos Vaš oda, hoj hino paťaben u kerďas o charno dokumentarno filmos Alica. Akana kerel peskro lungo dokumentarno debute Sar mandar achišas partizanka.

Soske tumenge avri iľas dokumentarno filmos?

Dochudľom pes ki oda kana sikhľuvavas. Keravas andro projektos Europa, le Romen-gro kher, jekhetanes la Romeaha the americ-o dokumentaristenca, u vaš oda man e dokumentaristika nekh buter cirdľas. Samas ulade andro pandž timi pre Slovaťiko, andro Čechiko, Ungriko, Rumuňija the Bulgarija u me somas andro čechiko timos. Kerahas o dokumentos Vaš oda, hoj hin paťaben pal o romano aktivistas Jožko Miker u pal e hip-hopovo kapela, savi lidžalas. Odoj chudľom te paťal, hoj adi hiňi e sfera, savi kamav te kerel. Te kerel o filmi pal o Roma u te sikhavel o čačipen

andal e romaňi komunita, aver jakhenca sar prekal ola, so o khetañiben imar prindžarel palikerdo le tradično medijenge.

Kana dikhen pale, sar oda sas kana phirenas andre škola?

Oda sas o berša bi o but pharipena, rado leperav pro študentska berša. Te man sas o šajipen te lel avri mekh jekhvav, gelomas sajekh dromeha, saveha gelom.

So kerďan, kana agorinďan o študijum?

Pal e škola keravas o medijalna kurzi vaš o terne Roma, no the vaš o na Roma. Kerďom o produkčno kher Media Voice. Amare videi pen maren le stereotipno dikhipnaha pro Roma. Kamas te sikhavel o temi, save normalno andro mediji na chuden o than. Jekh linka andre amari buťi hiňi e dokumentarno buťi u e dujto hine o promo video u ola, save keras jekhetane le biprofitoskre organizacijenca u nadacijenca.

Pal soste hino o filmos Alica?

Alica Sigmund Herakovo dživel pandž beša andre romaňi lokalita, savi vičinen „brnesko Bronx“. Šaj oda sas o keriben, šaj pes ča avka achiľas. Odoj gelas te bešel ipen kana arakhľas peskro romipen. O dživipen andro kada kotor

foroskro nane aňi sikra ajso darutno, sar peske o manuša phenen. „O than hido but džido,“ phenel e nevi daj u mekh ki oda, hoj o Roma našti te bešen phandle khare bi o kontaktos le dživipnaha avri. Oda len varesar tasavel. Adaj avri nane o thana kaj te bešel, o manuša adaj ča avka terďon pre ulica u vakeren pal o dživipen. Andro kata kotor Brno našti te na dživel jekhetanes la ulicaha. Kada than likerel the peskri džungali historija. E historija pal o židovika fameliji, save adaj bešenas u andro dujto lumakro mariben mule andro koncentračna tabora. Lengro dživipen sikhaven ča o fotografiji pre puraňi bertena. Pro Židengro than pal o mariben avle o Roma, save adaj avle pal e buťi, andro buter fazi. E lokalita nane mištes likerdi u le manušen hine o bilače dikhipena pre lende, no the avka cirdel neve manušen. Pro than hino o zoralo genius loci (red. lav: charakteristicko atmosfera pro than).

Akana keren o filmos pal o Roma, save sas andro odboj. Soske tumenge avri iľan kadi tema?

Pal o romane partizana mange vakerelas miri phuri daj imar kanastar somas cikňi čhajori. Avka jekhtovar sikhľilom pal o mire papuskro dad, savo sas o romano partizanos. Kana palis somas

imar režiserka, phendom mange, hoj buter rodava pal o leskro dramaticko dživipen u jekh pal o aver, arakhľom aver vakeribena pal o romane zorale muřa the džuvľa andre ilegalita, pro save prekal o berša o manuša bisterde. Kamavas len prekal miro dokumentarno filmos te anel pale andre manuřikaňi goďi, te sikhavel lengre dramaticka dživipena.

So pes achiľas tumare dadeskre paposke?

Ján Lacko (1901 – 1967) uliľas andro Dolný Turček andro okres Turčianske Teplice. Sas lavutaris, bařavelas pre lavuta u mekh bikenelas o pochtana pal o khera. Kana sas o Slovaťiko narodno opre uřtiľben marelas pes le ěneciko slugaďenca u sar o partizanos sas andre Dujto partizansko brigada M. R. Štefanikoskri andro kotor Jegorov. Palis sas andro 5. kotor andre Jekhto partizansko brigada M. R. Štefanikoskri kaj o řerutno sas Gejza Lacko Kremňicar. Andro jesoskre čhona 1944 berřeste pen musaj sas o opre uřtiľbnaskre slugaďa the o partizana te cirdel pale la ěneciko armada-tar u pro thana, save chudľas e armada, pen chudle te kerel o represaliji. Pro mire dadeskro papus phende, hoj sas andro odboj u palis oktobriste 1944 les chudľas o gestapo u iľas les andre bertena Ilavate. Palis les bičhade andro Phandľipnaskro ta-

zapísal spomienky českého rómskeho partizána Josefa Serinku. Svojim kolegom bol v tom čase na posmech, že zapisuje spomienky nejakého Róma. Mám pocit, akoby sa odhliadalo od účasti Rómov v povstaní a nekládla sa im dôležitosť aj napriek tomu, že riskovali nielen svoje životy, ale aj životy svojich blízkych, ako to bolo napríklad u môjho pradedu.

Čo chcete filmom Ako som sa stala partizánkou ľuďom povedať?

Na tomto filme pracujem tretí rok a je to dosť náročná cesta, ale poháňa ma sľub, ktorý som dala mojej starkej, že film natočím, aby sa jednoducho na Rómov v odboji nezaбудlo a aby sa spoločnosť dozvedela o tom, že aj Rómovia sa zapájali do povstania. SNP sa zúčastnili rôzne národy, ale z nejakého dôvodu sa o Rómoch v odboji jednoducho nerozpráva. Rómovia neboli len obeť vojny, ako je doteraz známe, ale bojovali za slobodu a identitu našej krajiny, čo zásadne vyvracia zažitý stereotyp o Rómoch. Pripomenúť obdobia, kedy záležalo na etnickom pôvode ľudí a títo ľudia boli napriek tomu schopní spojiť sa proti zlu.

Priblížite nám, ako vzniká celovečerný dokumentárny film.

Najskôr je potrebná rešerš, v mojom prípade sme robili historicko-etnologický výskum v spolupráci s etnologičkou a historikmi, ktorý trval rok. Medzitým sme zbierali prvý filmový materiál, hľadali príbehy rómskych odbojárov, ich potomkov a overovali sme orálnu históriu v rôznych archívoch. Všetky výpovede, ktoré máme zaznamenané sú overiteľné, pretože k nim existujú rôzne archívne dokumenty. Bolo to trochu ako detektívka. Neskôr sme sa rozhodovali pre spôsob spracovania témy, v spolupráci s dramaturgom sme písali scenár, vznikali prvý materiál k filmu. Premýšľali sme nad tým, kto sú diváci nášho filmu, aby sme sa im čo najlepšie dokázali priblížiť. Rozhodovali sme sa pre spôsob snímania a celkový vizuálny štýl. Vytvorili sme teaser (pozn. red.: krátka upútavka na film),

ktorý nám slúžil pre získanie koprodukčných partnerov. Naším českým koproducentom je Film a sociologie v zástupení Jarmily Polákovéj. Získavanie financií pre dokumentárny film bola jednou z časovo najnáročnejších aktivít, ale dnes som naozaj šťastná, že sa nám podarilo získať veľkých koprodukčných partnerov a okrem Filmu a sociologie sú našimi partnermi RTVS a Česká televízia. Zároveň sme absolvovali rôzne workshopy určené pre vývoj dokumentárnych filmov, napríklad ACE Producers Training Days, East doc – oba workshopy boli v Prahe, IDFA Academy v Amsterdame. Naš film vybrali aj na workshop Ex Oriente, ktorý prebieha tento rok na území Slovenska a Česka. Najbližšie nás čaká v rámci Ex Oriente druhá fáza workshopov na Medzinárodnom festivale dokumentárnych filmov Jihlava. Počas všetkých workshopov máme možnosť konzultovať so skúsenými tútormi z rôznych európskych krajín, pracovať na vizuálnom štýle, príbehu, prezentácii filmu a stretávať sa so zástupcami filmových festivalov, sales agentmi, televíziami a distribútormi. Keď je film natočený, nasleduje strih, ktorý trvá zhruba tri mesiace. Napokon budeme film ponúkať zahraničným filmovým festivalom. Naším snom je premiéra na prestížnom dokumentárnom festivale IDFA v Amsterdame. Po festivalových uvedeniach bude nasledovať kinodistribúcia v Čechách a na Slovensku a neskôr uvedenie v RTVS a Českej televízii.

Kedy a kde budú môcť ľudia film Ako som sa stala partizánkou uvidieť?

V súčasnosti natáčame a dúfame, že film pôjde do strižne už túto zimu. Jeho premiéra je naplánovaná na druhú polovicu budúceho roka.

Rozmýšľate aj nad nejakým novým projektom?

Už sme začali pracovať aj na ďalšom filme, tentokrát v legendami opradenom Rumunsku. Viac zatiaľ prezradiť nemôžem, ale určite sa diváci majú na čo tešiť.

Pripravil: Braňo Oláh

♦ Vera Lacková je filmárka a riaditeľka produkčnej spoločnosti Media Voice. Foto: R. Hraník

♦ Počas nakrúcania. Foto: archív VL

♦ Vera Lacková. Foto: archív VL

boris vaš o Roma andre Dubnica nad Vahom u šov džene leskri famelija ilas andro novembros 1944 o ěmciko gestapo andre Horná Štubňa pro šuňiben. Pal o na but ěvesa len e ěmciko kheratuňi armada Heimatschutz andas pal gav andro veš, pro than so pes vičinel Puš, u odaj savoren livinde. Kana avlas khere marcoste 1945 arakhlas o labardo kher u pal o buter ěvesa pes dodžanlas, hoj savoren andal leskri famelija murdarde. Buter berša pal o mariben kerdas nevi famelija la džuvľaha, savi našadas le romes andro mariben.

Soske gondolinen, hoj e tema pal o romane odbojara sas avka but garuďi?

Pal o mariben na kamenas te šunel pal oda, so pes ačhilas u save džungalipena kerde le Romenge. Kana vakerenas pal o holokaust, buterval lenge phende, hoj chochaven u o manuša lenge na paťanas. O Roma korkore ačhile pal ola dukhade traumi te vakerel u kamenas pre lende te bisterel. Kana vakeras pal o romane partizana the slugađa – oda sas a jekh. Oda, so kerenas o romane partizana u slugađa – the oda sas avka. Prekal o komunizmus na kamenas, hoj o Roma te keren emancipacija u te sikhaven varesave bare manušen. O komunistengro res sas lengri asimilacija. Sar jekh buti šaj phenav pal o historikos Jan Tesař, savo pisindas o leperibena khatar o romano partizanos Josef Serinkas. Leskre kolega lestar palis

asanas, hoj pisinel o leperibena varesave Romestar. Me oda avka šunav, hoj pes na dikhe las pro Roma u lengro kotor andro opre uštiben the te denas peskre dživipena pro risk, the o dživipena lengre paše manušendar, sar pes oda ačhilas mire dadeskre papuske.

So kamen le filmoha Sar ačhilom partizanka te phenel le manušenge?

Pre kada filmes kerav buti imar trito berš u o drom hino dosta pharo, ale ispidel man angle o lav, savo diňom mira phura dake, hoj o filmes kerava, hoj pes pro Roma andro odboj te na bisterel u hoj o khetaňiben pes te dodžanel, hoj the o Roma ušterenas andro opre uštiben. Andro SNP sas but nacji, no vaš varesoste pes pal o Roma andro odboj na vakerel. Le Romen andro mariben na ča murdarenas, sar pes džanelas dži akana, ale marenas pen he on vaš e sloboda the amari themeskri identita, so zora les phagerel o prindžardo stereotipos pal o Roma. Te leperel pro berša, kana sas važno savi etnicita sas le manušen u ola manuša, the te oda sas avka, sas jekhetanes anglo nalačhipen.

Phenen amenge, sar pes kerel o lungo dokumentarno filmes.

Jekhto kempel te kerel rešerš, amen kerahas historicko-etnologicko rodipen jekhetanes la etnologickaha u historikenca, jekh berš. Sajekh kidahas o jekhto filmovo materijalos,

rodahas o vakeribena pal o romane odbojara, lengre čhavendar u kerahas e verifikacija pre oralno historija andro but archivi. Savore vakeribena, save hine ke amende pes šaj te arakhen, vaš oda, hoj pal lende hine buter archivna materijala. Oda sas sikra sar detektivka. Palis vakerahas, sar keraha e temaha, jekhetanes le dramaturgoha pisinahas o scenaris, kerahas o jekhto materijalos ki o filmes. Gondolinahas pal oda, ko dikhela amaro filmes, hoj ole manušenge te avas so nekh pašeder. Vakerahas, sar laha andre o čitre andro filmes, savo ela o vizualno štilos. Kerđam o teaser (o lav red: čarňi informacija pal o filmes), prekal savo kamahas te rodel koprodukčno partneren. Amaro čečhiko koproducentos hino Film u socijologija, reprezentinel e Jarmila Poláková. Te rodel o love pro filmes sas jekh aktivita, savi chalás nekh buter častos, ale adaďives som čačes bachtali, hoj reslam te chudel bare koprodukčno partneren u bi o Filmos u socijologija hine amare partnera RTVS the Čečhiko televizija. Phirdam pro but kidipena pal oda, sar pes ačhaven o dokumentarna filmi, sar o ACE Producers Training Days, East doc – so duj butakre kidipena sas Prahate, IDFA Academy andro Amsterdam. Amaro filmes avri ile the pro butakro kidipen Ex Oriente, savo kada berš hino pre Slovatiko u andro Čečhiko. Nekh pašeder amen užarel andro Ex Oriente e dujto faza andro butakre kidipena

pro Maškarthemutno festivalos vaš o dokumentarna filmi Jihlavate. Prekal o savore butakre kidipena amen hin o šajipen te kerel e konzultacija džande tutorenca andal o buter europakre thema, te kerel pro vizualno štilos, pro paramisi, pre filmskri prezentacija the te arakhel pes le manušenca, save keren o filmova festivali, agentenca so len bikenen, televizijenca u distributorenca. Kana o filmes hino kerdo, avel o čhiňiben, oda likerel ki o trin čhona. Palis o filmes si khavaha pro avrutne filmova festivala. Amaro suno hino e premijera pro prestižno dokumentarno festivalos IDFA andro Amsterdam. Pal o festivala ela e kinodistribucija andro Čečhiko the Slovatiko u palis o filmes sikhavela RTVS the Čečhiko televizija.

Kana u kaj šaj o manuša o filmes Sar ačhilom partizanka te dikhel?

Akana les keras u paťas, hoj o filmes rese la o čhiňiben kada jevend. E premijera hiňi pro planos andro dujto kotor aver beršeste.

Hin tumen pre godi varesavo nevo projektos?

Imar chudľam te kerel buti the pro aver filmes, akana andre Rumuňija, o them pal savo phenen legendi. Buter mekh našti phenav, ale o manuša šaj užaren lačho filmes. *Preklad do rómskeho jazyka: E. Godlová*

V Banskej Bystrici sme si pripomenuli Pamätný deň rómskeho holokaustu

V Banskej Bystrici sme si 1. augusta už po štrnásty raz pripomenuli Pamätný deň rómskeho holokaustu. V Pietnej sieni Múzea Slovenského národného povstania si asi sto prítomných pripomenulo hrôzy druhej svetovej vojny. Súčasťou tohtoročného podujatia bola inštalácia výstavy Holokaust Rómov na Slovensku v rokoch 1939 – 1945. Podujatie bolo súčasťou projektu Ma bisteren!, ktorý od roku 2005 realizuje občianske združenie In Minorita. V rámci projektu bolo osadených sedem pamätníkov a pamätných tabúl, ktoré pripomínajú rôzne formy násilia páchaného na Rómoch počas druhej svetovej vojny.

V tomto roku si pripomíname 75. výročie likvidácie tzv. cigánskeho tábora v Auschwitz-Birkenau (neďaleko mesta Osvienčim v Poľsku), v ktorom boli internovaní európski Rómovia. V decembri 1942 vydal Heinrich Himmler tzv. Auschwitzský výnos, ktorý nariadil deportácie Rómov a Sintov žijúcich v Nemecku. S deportáciami sa začalo v januári 1943 a počas sedemnástich mesiacov bolo do tábora v Auschwitz-Birkenau deportovaných asi 23 000 Rómov a Sintov z Nemecka, Holandska, Francúzska aj Čiech. Tzv. cigánsky tábor pozostával z 32 drevených barakov. Všetci rómski táboroví väzni mali na predlaktí vytetované číslo s označením Z (Zigeuner) a na šatách našitý čierny trojuholník. Rómske rodiny neboli pri selekcii rozdelené, ale v tábore žili spoločne, pretože táborový lekár Jozef Mengele tehotné ženy a novorodencov používal na neludzské pokusy. Okrem toho Mengele písal monografiu, ktorá mala podporiť teóriu rasovej menejcennosti Rómov. Obrazovou prílohou pripravovanej publikácie boli akvarely, ktorých zhotovením poveril židovskú väzenkyňu Dinu Gottlieb, ktorá pochádzala z Brna. Mladá študentka maľby zhotovila viacero portrétov Rómov. Niektoré z nich sa zachovali a dnes sú súčasťou expozície o holokauste Rómov v Múzeu koncentračného tábora v Osvienčime.

◆ Spomienka na obeť holokaustu v Banskej Bystrici. Foto: V. Hradecká

Nemecké vedenie tábora chcelo tzv. cigánsky tábor zlikvidovať už v máji 1944, ale pre tichý protest, kedy sa Rómovia v barakoch zabarikádovali, sa to nepodarilo. Tábor bol zlikvidovaný až v auguste 1944 tak, že v júli boli práceschopní Rómovia deportovaní do iných táborov a 2 897 Rómov (starí a chorí ľudia, deti) v noci z 2. na 3. augusta 1944 udusili v plynových komorách. V tomto tábore bolo zavraždených asi 19 000 Rómov.

Počet rómskych obetí holokaustu sa v Európe odhaduje na tristotisíc až päťstotisíc. Zahynuli v pracovných táboroch, boli likvidovaní na mieste, ale predovšetkým boli vyvražďovaní v koncentračných táboroch. Okrem už spomenutého tábora Auschwitz-Birkenau to bolo aj v Lackenbachu a Weyere (dnešné Rakúsko), Maxglane neďaleko Salzburgu a tiež v Letech u Písku a Hodoníne u Kunštátu v Čechách.

Obdobie druhej svetovej vojny nemôže byť zabudnuté a rovnako nemôžu byť zabudnuté jej obeť. Stále je dôležité pripomínať, kam vedie rasová neznášanlivosť. Viac ako sedemdesiat rokov od skončenia druhej svetovej vojny zostáva genocída spáchaná na Rómoch nepotrebaná, ba čo viac, neonacizmus v Európe nabera na sile. Je zodpovednosťou demokratických síl nepripustiť opätovné posudzovanie ľudí na základe farby pleti, jazyka a kultúry. Výzvou zostáva urobiť všetko preto, aby sa zverstvá nacistu už nemohli zopakovať.

Zabudnuté obeť

Na potlačení Slovenského národného povstania sa podieľali rôzne zložky nemeckej brannej a represívnej moci. Proti vojakom povstaleckej armády, partizánom ale aj civilnému obyvateľstvu mohli zasahovať príslušníci Wehrmachtu, SS, Pohotovostnej skupiny H (Einsatzgruppe H), bezpečnostnej polície SIPO a bezpečnostnej služby SD. Na okupovanom území vznikli úradovne Pohotovostnej skupiny bezpečnostnej polície SIPO a bezpečnostnej služby SD v Bratislave, Nitre, Trenčíne, Ružomberku a v Banskej Bystrici. V ďalších lokalitách to boli tzv. oporné body (Stutzpunkt). Represálií sa zúčastňovali aj príslušníci Hlinkovej gardy. Práve v týchto mesiacoch si pripomíname mnohé represálie voči civilnému obyvateľstvu.

Objektom teroru boli často aj rómske komunity, ktoré sa v dôsledku nariadenia o odstránení obydli z miest a obcí ocitli v extraviláne obcí. Mnohé komunity pomáhali partizánom, poskytovali im podporu, informácie a tiež sa podieľali na ich zásobovaní. Reálna pomoc alebo obvinenie z takejto pomoci potom stálo obyvateľov komunít život a tieto obeť často upadli do zabudnutia a ich hroby spustli.

Väčšina represívnych akcií voči Rómom sa uskutočňovala od novembra 1944 do januára 1945 a najviac ich postihli na tzv. povstaleckom území. Z geografického hľadiska môžeme vymedziť lokality v okolí Hnúšte, Tisovca, v oblasti Banskej Bystrice a Horehronia. Ďalšie lokality sa nachádzajú v okolí Zvolena, Detvy, Lovinobane, Krupiny, Sväté-

ho Kríža nad Hronom a od Kremnice smerom k turčianskemu regiónu. Ojedinele sa uskutočnili aj na Považí, Záhori a v humenskom regióne. V mnohých prípadoch boli Rómovia násilne deportovaní a zavraždení na masových popraviskách v Kremničke, Nemeckej, Kováčovej a na židovskom cintoríne vo Zvolene. Na viacerých miestach boli Rómovia usmrtení priamo v lokalitách, často zneuctení. Tak tomu bolo v Čiernom Balogu, ale aj vo Svätom Kríži nad Hronom.

Tragické udalosti sa udiali aj v obci Valaská Belá. V obci charakteristickej mnohými lazmi našla útočisko aj rodina významného slovenského neurológa prof. Pavla Traubnera. Ten prežil iba vďaka dobrým ľuďom, ktorí schovávali jeho rodinu. Také šťastie ale nemali miestni Rómovia. K usmrteniu viacerých príslušníkov jednej rodiny došlo aj 6. novembra 1944. V lesoch v okolí obce boli partizáni a o ich likvidáciu sa snažilo Einsatzkomando 14 z Prievidze. Keď sa im nepodaril útok voči partizánom, v zlosti odviekli z obce trinásť Rómov. Popravili ich v Škrípovskej doline. Medzi zavraždenými boli štyri ženy, jeden starý muž a minimálne štyri deti vo veku desať a päť rokov, dva roky a jedno polročné batola. Obrovská brutalita prekvapila aj domáce obyvateľstvo, ktoré na tento akt dodnes spomína ako na prejav nadradenosti a zloby nemeckých okupantov. Obeť boli pochované na mieste popravy a domáci dodnes toto miesto udržiavajú ako spomienku na pohnutý osud svojich susedov. Vojna si okrem toho vyžiadala ďalších 67 obetí spomedzi ostatného obyvateľstva obce.

Je potešujúce, že sa v obci najmä vďaka osobnej angažovanosti staršej generácie udržiava povedomie protifašistickej tradície. Miestna základná škola tiež tejto téme venuje pozornosť. Masový hrob Rómov v uplynulých mesiacoch dostal novú, dôstojnú podobu a pribudli aj mená zavraždených. Ale so vzrástajúcim sa neonacizmom u nás a opakujúcimi sa výrokmi o popieraní holokaustu sa zdá, že stále nerobíme dosť. Platí, že aj 75 rokov po tragických udalostiach má zmysel hovoriť o obetiach, venovať sa výskumu a šíriť tieto informácie, lebo inak hrozí, že otupieme a rasovo motivované násilie a neznášanlivosť sa môžu vrátiť.

Text: Zuza Kumanová

Nenávisť môžeme poraziť rozširovaním priestoru pre dobro

„Rómsky holokaust nemôže zostať zabudnutý. Nenávisť v histórii ľudstva vždy plodila zlo a ľudské utrpenie. Tragické skúsenosti so šírením strachu a nenávisti, žiaľ, máme aj my na Slovensku. Poznať minulosť je akútnou potrebou pre prítomnosť a budúcnosť. Obzvlášť, keď sa nenávisť a podnecovanie strachu opäť stávajú politickým nástrojom tejto doby. Nenávisť môže mať rôzne podoby, no jej obeť sú stále konkrétne. Na Slovensku ich boli tisíce.

Dnes je Pamätný deň rómskeho holokaustu. Presne pred 75 rokmi bolo masovo vyvraždených posledných 2 900 Rómov v plynových komorách Osvienčimu. Medzi nimi boli deti, ženy, chudobní aj starší ľudia.

Obeťami nenávisti sa počas druhej svetovej vojny stalo množstvo ľudí, či už na základe ich etnicity, národnosti,

politickej príslušnosti, sociálneho statusu, zdravotného znevýhodnenia alebo sexuálnej orientácie.

Snahu bagatelizovať nenávisť a ľudskú dôstojnosť konkrétnych skupín ľudí zažívame aj dnes. Len citlivosťou voči týmto javom a úprimnou snahou rozširovať priestor pre dobro dokážeme brániť tomu, aby sa smutná história opakovala voči ktorejkoľvek skupine ľudí v budúcnosti. Dnes pritom ani nemusíme tušiť, kto bude jej ďalším cieľom.

Nenávisť môžeme poraziť iba tým, že rozšírime priestor pre lásku a úctu k sebe navzájom.“

* * *

„Romano holokaust naši avel bisterdo. Phujipen andre manušengeri historija furt bijanelas bilačhipen u manušengero pharipen. Dukhade čačipena

buchlarenas dar u phujipen, žala, so hin the amen pro Slovačiko. Te džanel historija hin angluno kamplipen vaš akanutne the avutne divesa. Zorales, kana o phujipen u daravipen pes pale keren sar politikane buťa andre akala divesa. Phujipen šaj te avel chocsave riga, no o marde manuša hine prindžarde. Pro Slovačiko sas ezera.

Ada dives hin Leperdo dives romane porraimoske. Punto anglal 75 berša sas but murdarde agorune 2 900 Roma andre plinskere khera andro Osvienčim. Maškar lende sas čhavore, džuvľa, čore the phureder manuša.

Marde anglal phujipen andro Dujto lumakero mariben sas but manuša, vaš lengeri etnicita, nacija, politikano angluňipen, socijalno statuso, saštipnaskero nasvalipen abo seksualno angluňipen.

Kamlipen te charňarel phujipen u manušíkaňi pativ varesave manušíkane grupenge šaj te dikhas te ada dives. Ča lokes mamuj kale buťenge u čačipnaskera paťavaha te buchľarel than vaš o lačhipen šaj te na domukhas koda, te phari historija avel pale ki varesavi manušíkaňi grupa andre avutne divesa. Ada dives na musaj te džanas, ko avela lakero dureder mardo.

Phujipen šaj te murdaras ča koleha, te buchľaraha than vaš o kamiben u pativ maškar peste.“

*Zuzana Čaputová,
prezidentka SR*

◆ Osvienčim - pietna spomienka na obeť rómskeho holokaustu. Foto: V. Hradecká

dokonca veľa z nich nevedelo, že mnohí ľudia boli zavraždení vo svojich vlastných príbytkoch alebo pri pokuse o útek. Nemali ani poňatie o tom, že veľa detí bolo zaživa upálených alebo o príbehu veľkého množstva rómskych žien, ktoré boli znásilnené. Najviac ma ale prekvapilo, že vedomosti o týchto udalostiach mali väčšinou účastníci z krajiny, ktorej sa holokaust nedotkol. Konkrétne Veľká Británia, ktorá prispela veľkou mierou k tomu, že bol fašizmus porazený. Veľká Británia bola ostrovom boja proti Hitlerovi, takže táto krajina nemá osobnú skúsenosť s holokaustom, ale v školách sa tomu venujú oveľa viac, ako v krajinách strednej a východnej Európy, kde možno v rámci vyučovania ani len nespomenú, že aj Rómovia boli počas vojny prenasledovaní a vraždení.

Ako sa na rómsky holokaust pozerajú vaši rovesníci?

Ja som sa k holokaustu dostala približne vo svojich dvadsiatich rokoch. Začalo to knihou Denník Anny Frankovej, ktorá ma zaujala natoľko, že som vyhľadávala podobnú literatúru, ktorá opisuje obdobie druhej svetovej vojny. Keď hovoríme o takzvanej vojnovej literatúre zameranej na holokaust - drvivá väčšina diel sa venuje opísaniu príbehu genocídy Židov a táto časť histórie je veľmi dobre zdokumentovaná. Len minimum diel sa venuje rómskemu holokaustu, čo je naozaj veľmi smutné. Mladí Rómovia nevedia, čo predstavuje pojem holokaust, mnohí ani to, že bola druhá svetová vojna a počas nej bolo veľmi veľa Rómov odvečených, zavraždených, alebo padlo v boji. Je veľkou chybou, že súčasný vzdelávací proces na školách sa takmer vôbec nevenuje téme rómskeho holokaustu. Ďalším faktorom, ktorý zapríčinil, že sa na holokaust Rómov zabúda je, že samotní Rómovia o utrpení počas vojny takmer nerozprávali, keďže verejnosť o ich príbeh nemala záujem. No musíme si uvedomiť, že nemôžeme očakávať záujem majority o túto tému, ak my sami nemáme dostatok informácií a chýba nám historické povedomie o tom, čo sa nám vlastne stalo počas druhej svetovej vojny.

Aké pocity vo vás vyvolávajú stretnutia s preživšími, či návšteva pamätníkov obetiam?

Veľmi, veľmi silné pocity. Osvienčim som za dva roky navštívila trikrát, ale pre mňa je to stále, akoby po prvý raz. Čítala som mnoho kníh, videla videá a fotky. Je naozaj ťažké predstaviť si, že v tom hroznom tábore boli ozajstní ľudia, ktorí neskutočne trpeli, boli vraždení tým najkrutejším spôsobom, selektovaní na tých, ktorí budú ešte otrocky drieť až do úplného vyčerpania a na tých, ktorí ihneď končili v plynových komorách. Myslím si, že každý z nás by mal aspoň raz za život navštíviť nejaký koncentračný tábor, aby si mohol urobiť predstavu o tom, aké hrozné veci sa tam odohrávali. Možno by takáto návšteva pomohla aj mnohým z tých, ktorí dokážu holokaust popierať. S priateľmi pamätníkmi druhej svetovej vojny sa stretávam každý rok. Najkrajšie pre mňa bolo stretnutie s pánom Raymond Gurremem, francúzskym Rómom, ktorý ako pätnásťročný viackrát utiekol z koncentračných táborov. Má 94 rokov, vyvraždili mu celú rodinu, ale on sa nevzdal a dodnes cestuje po celom svete a vydáva svoje svedectvo. Je neuveriteľné, že tento deduško má stále kopu síl a energie hovoriť o tom, čo sa stalo pred sedemdesiatimi piatimi rok-

mi a takto aktívne bojuje proti fašizmu a diskriminácii v Európskej únii. Moja generácia je zrejme posledná, ktorá má možnosť zažiť priamych účastníkov holokaustu. Musíme si vážiť ich ochotu podeliť sa s nami o svoj príbeh a takto zachovávať informácie aj o tejto kapitole našej histórie, lebo kto si nepamätá svoju minulosť je predurčený k tomu, aby ju prežil znovu.

Myslíte si, že v súčasnom vzdelávacom systéme majú mladí ľudia dostatok informácií o tejto časti histórie?

Nie. Ako som už spomínala, mnoho ľudí si holokaust s Rómami nespája, čo je veľká chyba. Ak si niekto zo školy aj pamätá, čo bol holokaust, automaticky si to spojí s genocídou Židov. Ak sa pozriete do učebnice dejepisu pre stredné školy, o holokauste a koncentračných táboroch tam máte sotva jednu stranu a o holokauste Rómov možno tak jednu vetu a nič viac. Žiadne vysvetlenie o tom, prečo sa to všetko stalo a čo k tomu viedlo, jednoducho príbeh genocídy nášho národa je naozaj všeobecne opomínaný a ignorovaný. Potom sa však nesmieme čudovať, že mladí ľudia netušia, čo môže nacistická ideológia spôsobiť, koľko zla a zločinov má na svedomí a koľko životov zničila a môže zničiť. Veľa ľudí v Poľsku mi hovorilo, že stále nemôžu pochopiť, prečo sa tí ľudia nebránili, neutiekli, nedali svetu vedieť, čo sa stalo. No keď som sa s nimi ďalej rozprávala o histórii holokaustu, zistila som, že v škole sa toho naučili naozaj len veľmi málo. Napríklad, mladí ľudia netušia, kto to bol Rudolf Hess, alebo Dr. J. Mengele a vôbec netušia, že sa odohralo niečo ako holokaust Rómov.

V poslednom prieskume Múzea SNP sa štyri percentá oslovených respondentov vyjadrili, že holokaust bola správna vec. Ako si možno tento fakt podľa vás vysvetliť?

Čítala som o tom prieskume. Ak sa na to pozrieme z pohľadu pätnásť, dvadsaťročného človeka, ktorý má zo školy minimum informácií o tejto téme, neprečítal žiadnu knihu na túto tému a možno ani nevidel žiadny film, tak sa nie je čo čudovať. Títo mladí ľudia si ani nevedia predstaviť, že sa niečo také dialo, je to pre nich neuveriteľné. No a keď sa stretnú so lživou kampaňou zo strany extrémnej pravice, ktorá prekrúca fakty a tvrdí, že holokaust bol len výmysel, nevedia tieto informácie vyhodnotiť a stávajú sa obeťami fašistickej propagandy. Mladým sa podsúvajú informácie, že v koncentrákoch sa nevraždilo a tí, čo tam boli a umierali, si to vlastne zaslúžili. Je to veľmi smutný fakt, ktorý by mal byť alarmujúcim pre našu spoločnosť, lebo takto sa môžeme dočkať masovej podpory extrémnej pravice a nenávisť, ktorú títo ľudia šíria.

♦ **Nikola Pompová (v strede), vpravo Viktor Teru (REF Slovensko) a Peter Pollák (poslanec Európskeho parlamentu) počas pietneho podujatia v Poľsku. Foto: archív Dikh he nabister media team**

Myslíte si, že spoločnosť sa dostatočne zaujíma o históriu rómskeho holokaustu?

Naša spoločnosť existenciu rómskeho holokaustu v drviwej väčšine ignoruje. Nielen na Slovensku je situácia vo vnímaní tejto témy veľmi zlá, aj v Českej republike robili podobný prieskum a z neho vyšlo, že viac ako polovica opýtaných mladých ľudí o tejto téme takmer nič nevie. To je šialené, ak si uvedomíme, že práve nevedomosť a manipulatívnosť Adolfa Hitlera genocídu spôsobila. Rómsky holokaust je kapitola sama osebe. Aj po rokoch je bohužiaľ stále neznámy a neuznávaný. A to sa musí zmeniť. So spolužiačkou budeme od septembra navštevovať stredné školy na Slovensku, kde budeme prednášať o rómskej histórii, jazyku a genocíde Rómov. Chceme ukázať Rómom v pozitívnom svetle, ich tradície a kultúru, pretože, keď si odmyslíte všetky predsudky a stereotypy, rómska kultúra je nádherná a rozmanitá.

Čo by sa malo urobiť, aby sa ľudia začali o holokaust zaujímať viac?

V prvom rade by sa malo do učebníc dejepisu dostať viac informácií a v osnovách by malo byť vyhradených viac vyučovacích hodín určených tejto téme. Súčasťou výučby by mala byť aj návšteva koncentračného tábora, aby mladí ľudia mali možnosť na vlastné oči vidieť a stretnúť sa s informáciami o holokauste na miestach, kde sa tento zločin odohrával. Študentom ponúknuť viac prednášok a seminárov o tejto téme. Musíme sa snažiť zachovať svedectvá preživších, aby sa spolu s nimi nevytratili a hlavne ponúkať širokej verejnosti informácie.

Akú budúcnosť bude mať projekt Dikh he nabister?

Tento projekt funguje od roku 2014 až po súčasnosť. Verím, že každoročne sa na tomto podujatí bude zúčastňovať stále viac mladých ľudí a bude mi veľkou ctou učiť ich a vzdelávať o holokauste Rómov, pretože nenávisť plynie hlavne z nevedomosti.

Prípravil: Braňo Oláh

bývala vtedy spolu a ich obydľia sa volali „cigarne“. Tieto „cigarne“ boli síce za mesom a odlúčené, ale Rómovia si tam udržiavali čistotu a život tam bol veselý. Až do chvíle, keď v roku 1943 túto lokalitu obklúčili gardistické skupiny vojakov a Rómov odviekli do pracovného tábora v Dubnici nad Váhom.

Na tomto mieste, ktoré by som mohol porovnať s peklom, prežili moja babka, dedo a dvaja strýkovia dva a pol roka hrôzy

a neskutočného utrpenia. Bitky, ponižovanie a zabíjanie rôznymi spôsobmi boli v tomto pekle na každodennom poriadku. Možno si ani nevieme predstaviť, čo museli rodiny a matky s maličkými deťmi prežívať. Bývali v drevených blokoch, kde sa nekúri. Jedlo, ktoré dostávali, bola vlastne prihriata voda, ktorú im dávali po umytí dlážok, v nej boli šupky zo zemiakov. To bolo jediné jedlo, ktoré dostávali – týmto museli kŕmiť aj svoje deti.

Chlapcov využívali na tie najťažšie práce a ženy zneužívali, trýznili a ponižovali. Zabíjanie ľudí tam bolo na dennom poriadku pod zámienkou, že sú chorí a musia ich odlúčiť od ostatných. Takto bol zabitý aj dedkov brat. Museli sami vykopať jamu, vyspať ju vápnom a nakoniec sa pred ňu postaviť. Boli zastrelení do zátylku.

Moja babka ochorela. Zobrali ju akože na vyšetrenie, kde ju doslova zmlátili. Keď zamdlela a mysleli si, že je mŕtva, vyhodili ju ako dobytok na kopu, kde boli mŕtvi, ktorých ešte nestačili spáliť. Ona sama nevedela, ako dlho tam bola, ale musela tam byť dlhšiu dobu, keďže jej v rodnej dedine vyzvonili smrť.

Bohu vďaka bol v tábore lekár, ktorý bol aj ruským agentom a ten, ako prechádzal okolo tejto hrôzostrašnej kopy mŕtvol zbadal babku, ako pohla rukou. Vybral ju, ošetril a vďaka nemu prežila. Keď sa blížili ruské vojská, Nemci podmínovovali celý tábor a utiekli preč. Práve tento agent o tom informoval chlapov a povedal im, aby okamžite po odchode Nemcov vylomili brány na dreveniciach a ušli z tábora. Takto im zachránil životy.

Neviem, ako sa tento človek volal, ale viem, že zachránil mojich krásnych, dobrých a srdečných starých rodičov, mojich strýkov a stovky iných životov.

Text: Štefan Milo

Nedovoľme, aby spomienky na rómsky holokaust vymizli z našej pamäti

„Dnes je Pamätný deň rómskeho holokaustu, ktorý nám pripomína 75 rokov staré hrôzy druhej svetovej vojny. Až 2900 rómskych obetí bolo vtedy deportovaných do nemeckého nacistického tábora Auschwitz-Birkenau, kde nakoniec prišli o život. V týchto dňoch sme im symbolicky vyjadrili úctu pri pamätníkoch v Banskej Bystrici a Dunajskej Strede.

Nedovoľme, aby spomienky na rómsky holokaust vymizli z našej pamäti. Nao-pak, nech nás vedú k rešpektu a solidarite s tými, ktorí sú zraniteľní. Nenechajme sa pomýliť nenávisťnými prejavmi, ktoré narúšajú súdržnosť spoločnosti, a ako nám minulosť ukazuje, vedú až k tragickým udalostiam. Len pochopením, toleranciou a úprimnou snahou pomôcť tým najslabším a najohrozenejším komunitám ukážeme silu celej spoločnosti. Holokaust nie je ahistorický jav a môže sa v rôznych podobách opakovať. Ak sme však vyspelým, uvedomelým a demokraticky zmýšľajúcim spoločenstvom, nedopustíme, aby sa opäť odohral.“

*Mária Patakyová,
verejná ochrankyňa práv.*

*Foto: V. Hradecká,
Osvienčim 2019*

Dilino a darčeky / O Dilino the o deňipena

Bola tuhá zima. Tento rok prišla skôr a neočakávane. Rómovia v osade nie sú na túto zimu pripravení. Nestihli si pripraviť ani drevo na kúrenie, aby nezamrzli od zimy. Blížia sa Vianoce a ani na tie nie sú Rómovia pripravení. Obávajú sa, čo dajú na Vianoce na stôl. V osade žije aj päťnásťročný chlapec, syn Rózy a Bélu. Aj keď ako jeden z mála vie čítať a písať, všetci ho volajú Dilino. To preto, lebo na všetko sa pýta a všetko chce vedieť. Na jeho otázky mnohí, a ani rodičia, nevedia odpovedať. Kým Rómov v osade trápi ako prežijú dlhú a tuhú zimu, čo dajú na Vianoce na stôl, Dilina trápi niečo iné. Prečo rómske deti v ich osade nedostávajú darčeky na Mikuláša a na Vianoce ako ostatné deti v dedine? „Mama, oco, prečo ja a deti v osade nedostávame darčeky na Mikuláša a na Vianoce ako ostatné deti v dedine?“ opýtal sa rodičov. Tí pozreli na seba. „Vieš, darčeky dostávajú iba deti bohatých rodičov, my sme chudobní, celá osada je chudobná,“ odpovedal mu otec. „Ale to je nespravodlivé!“ pokračoval Dilino. „Deti predsa za to nemôžu, kde sa narodili, či v bohatej alebo chudobnej rodine. Darčeky by mali dostávať všetky deti bez rozdielu, je to nespravodlivé!“ dodal Dilino. Preto sa rozhodol, že zistí, kto nosí darčeky a pôjde za ním opýtať sa ho, prečo rómske deti v jeho osade darčeky nedostávajú.

Dilino zašiel do miestnej knižnice, či tam nenájde nejakú knihu, v ktorej sa píše o tom, kto nosí darčeky a kde býva. „Dobry deň prajem!“ pekne pozdravil knihovníčku. „Dobry deň, to si ty, Dilino?“ opýtala sa ho. „Áno, teta,“ odpovedal Dilino. „A čo by si rád?“ opýtala sa ho knihovníčka. „Nemáte nejakú knihu o tom, kto nosí na Mikuláša a na Vianoce darčeky?“ spýtal sa jej Dilino. „Počkaj, pozriem sa do poličky,“ začala hľadať knihu. „Aha, tu mám niečo! Je tu kniha Kto nosí darčeky, presne ako hľadáš,“ a podala mu ju. Dilino sa poďakoval a začal knihu študovať. V nej sa dočítal, že napríklad v Amerike a Kanade nosí darčeky Santa Claus. Lieta na saniach, ktoré ťahá osem sobov. V Anglicku je to Father Christmas a v Poľsku Świąty Mikołaj. V Maďarsku darčeky nosí Télapó a v Rusku Dedo Mráz, ktorý používa sane. Cestuje až zo vzdialenej Čukotky so sprievodom Snehulienky v bielom kožuchu. Vo Fínsku rozdáva darčeky veľký Ukko, a to za výdatnej pomoci piadimužíkov. Vo Švédsku je to zasa vianočný kozlík Tomten. No a u nás nosia darčeky Svätý Mikuláš a Ježiško.

Keďže sa blížil sviatok Svätého Mikuláša, rozhodol sa Dilino, že pôjde za ním na ďaleký sever, do krajiny večného ľadu. Žije tam a darčeky pripravuje pre všetky deti sveta, len zdá sa, že pre rómske deti z Dilinovej osady nie. „No veď počkaj, ja ti dám,“ pomyslel si Dilino a vrátil sa z knižnice domov. „Mama, oco, už viem, kto nosí darčeky! Je to Svätý Mikuláš a Ježiško, a preto som sa rozhodol, že pôjdem najprv za Svätým Mikulášom na ďaleký sever do krajiny večného ľadu,“ oznámil rodičom. „Zbláznil si sa?“ hovorí mu otec a pokračuje, „vieš, koľko tam je ľadu a aká je tam zima? Veď zamrzneš!“ odhovára ho otec. „Nie, nezamrzne, vezmem na seba dedov starý hrubý kabát, ktorý visí v šope na klinici,“ povedal rodičom, rozhodnutý ísť na sever. „Béla, muž môj, on sa asi ozaj zbláznil!“ povedala Róza svojmu mužovi. „A aj tak pôjdem!“ uzavrel Dilino a zabuchol dvere v zadnej izbe. Rodičia jeho rozhodnutie ísť na ďaleký sever nebrali vážne. Mysleli si, že ho to prejde. A tak si nad tým ani nelámali hlavy. Dilino vstal skoro ráno, zašiel do šopy po dedov starý a hrubý kabát a vybral sa na cestu na ďaleký sever. Keď vstali jeho rodičia, Dilino už nebol vo svojej posteli. Béla pre istotu zašiel do šopy, či tam visí dedov kabát. Ten tam už nebol. „Róza, on predsa len odišiel na ďaleký sever!“ kričal Béla na svoju ženu. „Buď pokojný, muž môj, ďaleko nezájde. Tuhá zima a silný mráz ho vrátia späť, uvidíš,“ upokojovala ho Róza.

Lenže Dilino si smelo vykračoval na sever. Pomáhali mu aj dobrí ľudia. Keď im vysvetlil, prečo ide na sever, jedni sa mu smiali a iní ho zas ľutovali, a preto mu aj pomáhali. Konským povozom ho odviezli na železničnú stanicu, a potom už na sever išiel vlakom a cez Baltické more loďou. Na severe mu pomohli domorodci Laponci. Tí mu darovali sane s dvomi zapriahnutými sobmi, ktoré ho odviezli do ľadovej krajiny. Dilino stál pred mohutným ľadovým palácom a bola mu veľká zima. Mráz mu štípal nos a líca, a vtedy si spomenul na otcove slová a začal sa báť, že tam naozaj zamrzne. „Oco mal pravdu,“ pomyslel si. Ale zrazu sa otvorila veľká ľadová brána a Dilino vstúpil do ľadového paláca. „Čo tu hľadáš?“ ozval sa hlas. Dilino sa obzeral okolo seba, ale nikoho nevidel. „Tu dole som,“ ozval sa zase hlas. Dilino sa pozrel dole pred seba a tam videl piadimužíka. „A ty si kto?“ opýtal sa ho Dilino. „Ja som piadimužík a pomáham Svätému Mikulášovi baliť darčeky do celého sveta,“ odpovedal piadimužík. Dilino ho chytil pod krk, zdvihol hore a nazlostene kričal: „Hej! A našim deťom do našej osady prečo nebalíš darčeky, prečo oni ich nedostávajú?“ Piadimužík sa Dilina zľakol. „Prepáč, ale ja som iba poslíček, ja o tom nerozhodujem, ktoré dieťa dostane a ktoré nie,“ bojazlivým hlasom odpovedal piadimužík a pokračoval, „prosím, pus-

ti ma a daj ma dole! Choď do tamtých dverí a tam sa opýtaj!“ nasmeroval piadimužík Dilina. Ten ho dal dole a išiel k dverám, na ktoré ukázal piadimužík. Otvoril dvere a pred sebou videl dlhú chodbu s veľa dvermi. Podišiel k prvým a vidí na nich nápis: Darčeky pre najbohatšie deti sveta. Dilino otvoril dvere a vošiel dnu. Vidí, ako piadimužíci usilovne pracujú a balia darčeky pre najbohatšie deti sveta do zlatých a strieborných krabíc zdobených zlatými a striebornými stuhami. „Čo to robíte?“ spýtal sa ich Dilino. Jeden z piadimužíkov mu nazlostene hovorí: „Neruš nás a vypadni, lebo ak nestihneme zabaliť všetky darčeky pre najbohatšie deti sveta, bude to katastrofa a nás potrestajú a pošlú pracovať do ľadových baní!“ Dilino zatvoril dvere a išiel ďalej. Na ďalších dverách stál nápis: Darčeky pre bohaté deti. Otvorí dvere a vidí, ako piadimužíci usilovne pracujú a balia darčeky do tých najkrajších a rôznofarebných krabíc, zdobených rôznofarebnými stuhami. Tu opäť na neho skrí jeden z piadimužíkov, aby ich nerušil, zatvoril dvere a vypadol, lebo ak nestihnú zabaliť všetky darčeky, aj oni skončia v ľadovej bani. Dilino zatvoril dvere a ide ďalej. Na ďalších dverách vidí nápis: Darčeky pre deti, ktorých rodičia pracujú. Dilino pomaly otvorí dvere a vidí ako piadimužíci balia darčeky do obyčajných krabíc, zdobených obyčajnými stuhami. Avšak piadimužíci sa veľmi neponáhľajú. „Prečo balíte tie darčeky tak pomaly?“ pýta sa ich Dilino. Jeden z piadimužíkov mu odpovedá: „Do Vianoc to v pohode stíhame a ak sa stane, že niektoré dieťa rodičov, ktorí pracujú nedostane darček, tak sa nič vážne nestane.“ „Vás nepotrestajú a nepošlú do ľadových baní?“ udivene sa spýtal Dilino. „Hahaha,“ zasmiali sa zborovo piadimužíci.

Dilino nechápal. Zatvoril dvere a išiel ďalej. Na ďalších dverách stál nápis: Darčeky pre rómske deti. Dilino sa potešil, že aj pre rómske deti sa balia darčeky, a tak s radosťou otvoril dvere a vidí, ako piadimužíci ležia, sedia, nič nerobia. Dilina to našťvalo a preto zrevol na nich: „Prečo nebalíte darčeky pre naše deti, prečo nič nerobíte?“ Jeden z piadimužíkov mu hovorí: „Vaše deti nemajú nárok na darčeky, lebo ich rodičia nepracujú!“ Dilina táto odpoveď piadimužíka veľmi nazlostila. „A či deti za to môžu, že ich rodičia nepracujú, že niet práce? A ak sa aj nejaká nájde, tak Rómom ju nedajú? Toto je spravodlivosť? Okamžite sa pustite do balenia, lebo s vami zatočím!“ vyhrážal sa zvýšeným hlasom Dilino. „Počkaj, počkaj!“ skočil mu do reči jeden z piadimužíkov. „Možno máš pravdu, že deti za to nemôžu, ale my o tom nerozhodujeme. My dostávame príkazy zhora a tie musíme počúvať, inak skončíme v ľadovej bani. Ak povedia, že máme baliť aj pre vaše deti, my to hneď začneme robiť. Na nás sa, prosím, nehnevaj,“ vysvetľoval piadimužík Dilinovi. Ten zatvoril dvere a išiel ďalej. Na ďalších dverách bol nápis: Riaditeľ. Dilino otvoril dvere, a tam sedel za veľkým stolom starý a vypasený muž oblečený celý v červenom s bielymi fúzmi a dlhou bielou bradou. „Kto si a čo tu chceš?“ spýtal sa starý muž Dilina. „Som Dilino z rómskej osady a chcem sa ťa opýtať, prečo našim deťom nikto nenosi darčeky na Mikuláša a na Vianoce?“ „Vaši rodičia nepracujú, a preto vaše deti nemajú nárok na darčeky,“ odpovedal mu starý muž. Dilina táto odpoveď starého muža veľmi nazlostila, chytil ho oboma rukami za jeho bielu bradu a so zvýšeným hlasom na neho spustil. „A či deti za to môžu, že ich rodičia nepracujú, že niet práce? A ak sa aj nejaká nájde, tak Rómom ju nedajú. Toto je spravodlivosť? Okamžite daj príkaz, aby sa piadimužíci pustili do balenia, lebo s tebou zatočím, ty prašivá brada!“ „Počkaj, počkaj!“ skočil mu starrec do reči, „asi máš pravdu, že deti za to nemôžu, ale ja o tom nerozhodujem. Ja dostávam príkazy zhora. Ak zhora povedia, že máme baliť aj pre vaše deti, ja dám príkaz piadimužíkom, aby začali baliť.“ Dilino ho nechal na pokoji, zatvoril dvere a išiel ďalej.

Na posledných dverách stál nápis: Ježiško. Dilino otvoril dvere, vošiel dnu a pýta sa: „Ty si najvyšší, kto rozhoduje, ktoré dieťa dostane darček a ktoré nie?“ Ježiško pozerá na Dilina a hovorí: „Áno, dá sa to tak povedať.“ A Dilino sa pýta ďalej. „Tak mi povedz, prečo si to zariadil tak, aby rómske deti nedostávali darčeky len preto, lebo ich rodičia nepracujú? Či azda deti za to môžu, že ich rodičia nepracujú, že niet práce? A ak sa aj nejaká nájde, tak Rómom ju nedajú. Toto je spravodlivosť?“ Ježiško pozerá na Dilina a chytí ho za rameno. „Máš pravdu, Dilino, vaše deti za to nemôžu a ani vaši Rómovia za to nemôžu, že nepracujú. Všetkému som na vine ja,“ vysvetľuje Ježiško Dilinovi. „A to už ako?“ udivene sa pýta Dilino. „Určite si počul, že som bol ukrižovaný, a keď na tretí deň som vstal z mŕtvych a išiel hore do neba, povedal som Rómom, aby nič nerobili, kým sa ja nevrátim. No a oni ma počúvli, a preto nič nerobia, čakajú na mňa,“ vysvetlil Dilinovi. „Takže takto to je? No dobre, ale čo bude s darčkami pre naše deti?“ opýtal sa ho Dilino. „Čo som pokazil, to aj napravím. Vaše deti dostanú také darčeky, aké ešte nikdy nevideli,“ prisľúbil Ježiško Dilinovi a ešte dodal, „ty len teraz choď pokojne domov a ostatné nechaj už na mňa. Dilino sa mu poďakoval. Zrazu

mu začala byť veľká zima. „Jáj, devla, prečo mi je taká zima, čo sa deje?“ kričal Dilino a v tom sa zobudil. Spal polonahý a odkrytý pri otvorenom okne. Zrejme si odkopol perinu, keď mykal rukami a nohami, keď sa mu snívalo, že ide na ďaleký sever do ľadovej krajiny.

Ráno Dilino vstal z postele a utekal za svojimi rodičmi. Aj keď sa mu to všetko iba snívalo, Dilino všetkému uveril. „Mami, oco, už viem, prečo rómske deti nedostávajú darčeky!“ „No a prečo?“ opýtal sa ho otec. „Lebo ich rodičia nepracujú, tak preto. A vieš prečo nepracujú?“ opýtal sa otca. „Nie, neviem, syn môj, povedz mi to,“ požiadal otec Dilina. „Určite si počul, že Ježiš bol ukrižovaný, a keď na tretí deň vstal z mŕtvych a išiel hore do neba, povedal Rómom, aby nič nerobili, kým sa on nevráti. No a oni ho počúvli, a preto nič nerobia, čakajú na neho.“ Béla, Dilinov otec, pozrel na svoju ženu Rózu, Dilina objal a hovorí mu: „Nech si akýkoľvek, syn môj, nech ti hovoria, že si hlúpy a všetkému veríš, my s mamou ťa stále budeme mať radi.“ Róza pozrela na muža a hovorí: „Pekne si to povedal, muž môj.“ Medzitým už Dilino hovoril všetkým deťom, že tohto roku dostanú na Mikuláša a Vianoce darčeky, že to on všetko vybavil a že bol až na ďalekom severe v krajine večného ľadu za Mikulášom, kde stretol aj Ježiška. Deti mu verili, ale dospelí sa mu smiali.

Bol deň pred Mikulášom. „Dnes večer si nezabudnite dať do okien čižmy alebo topánky, lebo príde Mikuláš a kto nebude mať v okne čižmu alebo topánku, ten nedostane nič. A ešte nechajte pootvorené okno,“ upozorňoval Dilino deti. Rómovia sa mu smiali, či sa Dilino naozaj nezbláznil, ale Béla a Róza, jeho rodičia, presvedčili Rómov, aby tak urobili a dovolili svojim deťom dať do okien svoju čižmu alebo topánku. Už nech sa stane čo sa stane. V noci, keď všetci v osade spali, sa k nej blížili veľké sane plné darčiekov. V saniach sedel Svätý Mikuláš a piadimužíci, ktorí usilovne hádzali darčeky cez pootvorené okná do čižiem a topánok rómskym deťom a aj Dilinovi. Ráno, keď sa deti zobudili, našli vo svojich čižmách a topánkach toľko sladkostí, koľko ešte v živote nevideli. Dospelí to nechápali, ale deti sa veľmi radovali a vyčítali svojim rodičom, že neverili Dilinovi. Dilino sa stal pre všetky deti v osade hrdinom. Béla a Róza, aj keď tomu tiež nechápali, boli na svojho syna veľmi hrdí. Blížili sa však Vianoce a Dilino opäť hovoril Rómom, aby si postavili vianočný stromček, lebo príde Ježiško a donesie im darčeky. Upozorňoval ich ešte, že ten, kto bude mať najkrajší vianočný stromček, dostane najviac darčiekov. Dospelí Rómovia síce opäť pochybovali, ale radosť a očakávania svojich detí, že prvýkrát dostanú darčeky na Vianoce, ich nútila postaviť ten najkrajší vianočný stromček. Na Štedrý večer po skromnej večeri, ktorú mali Rómovia v osade sa nad osadou rozsvietila nebeská žiara. Bolo vidno, ako keby bol deň. Rómovia vyšli von pred svoje príbytky, oblečení len v tom, v čom sedeli pri skromnej štedrovečernej večeri, aj keď vonku bola zima, a vtedy videli, ako pomaly klesali k osade veľké sane plné darčiekov. Zoznam detí z tejto osady mal aj Ježiško a piadimužíci, ktorí výnimočne tohto roku pomáhali Ježiškovi, roznášali darčeky deťom pod stromčeky. Ježiško nezabudol ani na ostatných Rómov a darčeky dostali aj dospelí, lebo si uvedomil, že ak nepracujú, tak je to jeho vinou, lebo on im prikázal, aby nič nerobili, kým sa nevráti. A tak Rómovia čakajú na neho, kým sa nevráti na zem.

* * *

Sas zoralo-šilalo jevend. Ada berš avľa sigeder u naužardones. O Roma andre osada nane pre kada jevend kisitimen. Nadochudne peske te kisitinel aňi kašta te fitinel, kaj te na fadžinen le šilestar. Pašarel pes e Karačoňa u aňi pre oja nane o Roma kisitimen. Daran pes, so thovena pre Karačoňa pro skamind. Andre osada dživel the dešupandžberšengro čhavo, o čhavo la Rozakro the le Belaskro. Choc sar jekh le frimederendar džanel te genel the te irinel, savore les vičhinen Dilino. Oda vaš oda, bo pre savoro pes phučerel u savoro kamel te džanel. Pre leskre phučibena but džene, u aňi o dad-daj, nadžanen te phenel pale. Medik le Romen andre osada dukhal sar predživena o džindžardo the zoralo-šilalo jevend, so thovena pre Karačoňa pro skamind, le Dilines dukhal vareso aver. Soske o romane čhavore andre lengri osada nachuden deňipena pro Mikulašis the pre Karačoňa avka sar aver čhavore andro gav? „Daje, daje, soske me the o čhavore andre osada nachudas deňipena pro Mikulašis the pre Karačoňa sar aver čhavore andro gav?“ phučla pes le dadestar-datar. Ola dikhle pre peste u o dad leske phenel: „Džanes, deňipena chuden ča o čhavore le barvalengre dadengre-dajengre, amen sam čore, calo osada hiňi čori,“ palephendža leske o dad. „Kajča oda hin najekhčaičpnaskro!“ džalas dureder o Dilino. „O čhavore vaš oda našči, kaj uľile, či andre barvali abo čori famelija. Deňipena kamlehas te chudel savore čhavore bijo averipen, oda hin najekhčaičpnaskro!“ kijat-hodža o Dilino. Vašoda peske phendža, hoj avela pr oda, ko hordinel o deňipena u džala pal leste te phučel pes

lestar, soske o romane čhavore andre leskri osada deñipena nachuden.

O Dilino gela andro thaneskro genduno kher, či odoj n´arakhela varesavi gendži, andre savi pes irinel pal oda, ko hordinel o deñipena u kaj bešel. „Lačo džives mangav!“ šukares palikerdža la bučakra andal o genduno kher. „Lačo džives, oda sal tu, Dilino?“ phučla pes lestar. „He, bibi,“ palephendža o Dilino. „U so kamľalas?“ phučla pes lestar e bučakri andal o genduno kher. „Nane tumen varesavi gendži pal oda, ko hordinel pro Mikulašis the pre Karačoňa o deñipena?“ phučla pes latar o Dilino. „Užar, dikhav pes andre polica,“ chudňa te rodel la gendža. „Aha, kadaj hin man vareso! Hin adaj gendži Ko hordinel o deñipena, ipen ajsi savi rodes,“ u podiňa leske la. O Dilino palikerdža u chudňa la gendža bara godžaha te genel. Andre late pes dogendža, hoj andre Ameriko the Kanada hordinel o deñipena o Santa Claus. Hurňaľol pro jevenduno verdan, savo cirden ochto sobi. Andre Anglija oda hino o Father Christmas u andre Polčiko o Swiety Mikolaj. Andre Hungriko o deñipena hordinel o Telapo u andre Rusiko o Papus Fadžimen, savo lel o jevenduno verdan. Dromarel až andal e durali Čukotka le lidžipnaha la Jevenduňakreha andro parno tato cipuno gerekos. Andre Fiňiko davkerel o deñipena o baro Ukko, u oda le bare šigitišagoha le cikne muršoregreha. Andre Švediko oda hino pale o karačoňakro bužňoro o Tomten. No u ke amende hordinen o deñipena o Suntno Mikulašis the o Ježískus.

Vašoda, hoj pes pašarelas o inepos le Suntne Mikulašiskro, phendža peske o Dilino, hoj džala pal leste pro duralo upruňipen, andre them sojekhačhune legoskri. Dživel odoj u o deñipena kisitinel prekal savore lumakre čhavore, kajča dičhol, hoj prekal o romane čhavore andal le Dilineskri osada na. „Se ča užar, me tut dava,“ gondolindža peske o Dilino u visardža pes andal o genduno kher khere. „Daje, dade, imar džanav, ko hordinel o deñipena! Hino oda o Sentno Mikulašis the o Ježískus, u vaš oda peske phendžom, hoj džava ešeb pal o Suntno Mikulašis pro duralo upruňipen, andre them sojekhačhune legoskri,“ phendža le dadeske-dajake. „Diliňaliľal?“ phenel leske o dad u vakerel dureder, „džanes keci odoj hin legos u savo odoj hin šil? Se fadžineha!“ tele les thovelas o dad. „Na, nafadžinava, lava pre peste le papuskro purano thulo gerekos, savo figinel andre šopa pro lecegos,“ phendža le dadeske-dake, peskephendo te džal pro upruňipen. „Bela, mro rom, ov talam čačes diliňaliľal!“ phendža e Roza peskre romeske. „U theavka džava!“ andrephandľa o Dilino u andredemadža o vudar andro paluno kher. O dad-daj leskro peskepheňiben te džal pro duralo upruňipen nalenas čačeste. Gondolinenas peske, hoj les oda predžala. U avka peske pal oda aňi naphagerenas o šere. O Dilino uščila sigtosara, gela andre šopa pal le papuskro purano the thulo gerekos u kidňa pes pro drom pro duralo upruňipen. Sar uščile leskre dad-daj, o Dilino imar nasas andre peskro hadžos. O Belas mek gela andre šopa, či odoj figinel le papuskro gerekos. Oda imar odoj nasas. „Rozo, ov theavka ča gela pro duralo upruňipen!“ zorales vičhinelas o Belas pre peskri romňi. „Av smirom, mro rom, dur nadodžala. O zoralo-šilalo jevend the zoralo fadžiniňipen les visarela pale, dikhela,“ smirarelas les e Roza.

Kajča o Dilino peske bidaradžipnaha pindrarelas pro upruňipen. Šigitinenas leske the o lačhe manuša. Sar lenge avrivakerelas, soske džal pro upruňipen, jekh lestar asanas u aver les pale sajinenas. Le grajeskre verdenaha les ligende pro štacijonos, u palis imar pro upruňipen džalas la mašinaha u prekal o Balticko baro paňi la šifaha. Pro upruňipen leske šigitinde o kherutne Laponci. Ola les dine jevenduno verdan le duje kijaphandle sobenca, save les ligende andre legoskri them. O Dilino ačhelas anglo baro-zoralo legoskro učo kher u marelas les o baro šil. O fadžiniňiben leske labarelas o nakh the o čama, u akor peske leperdža pre le dadeskre lava u chudňa pes te daral, hoj odoj čačes fadžinela. „Le dades sas čačipen,“ gondolindža peske. Kajča jekhvarestar pes phundradža o baro legoskro vudar u o Dilino andregefa andro legoskro učo kher. „So adaj rodes?“ diňa pes anglal o hangos. O Dilino dikhelas pašal peste, kajča nikas nadihľa. „Kadaj tele som,“ diňa pes anglal pale o hangos. O Dilino dikhľa tele anglal peste u odoj dikhľa cikne muršores. „U tu sal ko?“ phučla pes o Dilino. „Me som o cikno muršoro u šigitinav le Suntne Mikulašiske te pačharel o deñipena andre calo luma,“ palephendža o cikno

muršoro. O Dilino les chudňa tel e men, vazdňa upre u cholaha vičhinelas: „Hej! U amare čhavorende andre amari osada soske napačhaves o deñipena, soske on len nachuden?“ O cikno muršoro le Dilinestar darandžila. „Maruš, no me som ča sogalošis, man pal oda nane phendžipen, savo čhavoro chudela u savo na,“ daradutne hangoha palephendža o cikno muršoro u vakerelas dureder, „mangav tut, muk man u thov man tele! Dža andre koda vudar u odoj pes phuč!“ sikadža o cikno muršoro le Dilineske. Oda les thodža tele u gela kijo vudar, pre savo sikadža o cikno muršoro. Phundradža o vudar u anglal peste dikhľa džindžardo sano than le but vudarenca. Avľa paš o ešebno u dikhel pre leste irišagos: Deñipena prekal o nekbavaleder lumakre čhavore. O Dilino phundradža o vudar u gela andre. Dikhel, sar o cikne muršora sidžardones keren buči u pačharen o deñipena prekal o nekbavaleder lumakre čhavore andro somnakune the rupune škatuli šukarde somnakune the rupune binglenca. „So ´da keren?“ phučla pes lendar o Dilino. Jekh le cikne muršorendar leske cholaha phenel: „De amen smirom u dža avri, bo sar pro idejos napačharaha savore deñipena prekal o nekbavaleder lumakre čhavore, ela oda baro phuj u amen marena u bičhavena te kerel buči andro legoskre telphuvakre cheva!“ O Dilino andrephandľa o vudar o džalas dureder. Pre aver vudar ačhelas irišagos: Deñipena prekal o barvale čhavore. Phundradža o vudar u dikhel, sar o cikne muršora sidžaripnaha keren buči u pačharen o deñipena andre ola nekšukareder the sojekhaver kolorošna škatuli, šukarde sojekhavre kolorošne binglenca. Adaj pale pre leste vičhindža jekh le cikne muršorendar, kaj len te del smirom, te phandel andre o vudar u te džav avri, bo sar pro idejos napačharena savore deñipena, the on agorisafona andre legoskri telphuvakri chev. O Dilino andrephandľa o vudar u džal dureder. Pro aver vudar dikhel irišagos: Deñipena prekal o čhavore, savengre dada-daja keren buči. O Dilino polokes phundravel o vudar u dikhel sar o cikne muršora pačharen o deñipena andro chocsave škatuli, šukarde chocsave binglenca. Kajča o cikne muršora igen nasidžaren. „Soske pačharen ola deñipena avka polokes?“ phučla pes lendar o Dilino. Jekh le cikne muršorendar leske palephenel: „Dži Karačoňa oda keraha pro idejos u te pes ačhela, hoj varesavo čhavoro le dadeskro-dajakro, save keren buči nachudela deñipen, ta pes nič baro n´ačhela.“ „Tumen namarena u nabičhavna andro legoskre telphuvakre cheva?“ n´achaľuvibnaha pes phučla o Dilino. „Hahaha,“ asandžile jekhetane o cikne muršora.

O Dilino n´achaľolas. Andrephandľa o vudar u džalas dureder. Pre aver vudar ačhelas irišagos: Deñipena prekal o romane čhavore. O Dilino pes lošandža, hoj the prekal o romane čhavore pes pačharen o deñipena, u avka le lošaňibnaha phundradža o vudar u dikhel, sar o cikne muršora pašľon, bešen, nič nakaren. Le Dilines oda cholardža u vašoda zorales vičhindža pre lende: „Soske napačharen o deñipena prekal amare čhavore, soske nič nakaren!“

Jekh le cikne muršorendar leske phenel: „Tumare čhavore našči chuden deñipena, bo lengre dada-daja nakeren buči!“ Le Dilines kada palephendžipen le cikne muršoreskro bares cholardža. „U či o čhavore vaš oda šaj, hoj lengre dada-daja nakeren buči, hoj nane buči? U te pes the varesavi arakhel, ta le Romenge la nadena? Kada hin jekhčačipen? Sigo pes muken andro pačhariben, bo tumenca bondžarava!“ daravelas len zorale hangoha o Dilino. „Užar, užar!“ chučila leske andre čhib jekh le cikne muršorendar. „Talam tut hin čačipen, hoj o čhavore vaš oda našči, kajča amen pal oda nane phendžipen. Amen chudas o parančolišagi upral u ola sam tromade te šunel, avres agorisafuvaha andre legoskri telphuvakri chev. Te phenena, hoj te pačharas the prekal tumare čhavore, amen oda sigo chudaha te kerel. Pre amende, mangas tut, maruš,“ avrivakerelas o cikno muršoro le Dilineske. Oda andrephandľa o vudar u džalas dureder. Pre aver vudar sas irišagos: Direktoris. O Dilino phundradža o vudar, u odoj bešelas pal o baro skamind phuro the thulo murš upre urdo calo andro lolo le parne čhorenca the džindžardža parňa bradaha. „Ko sal u so adaj kames?“ phučla pes o phuro murš le Dilinestar. „Som o Dilino andal e romaňi osada u kamav pes tutar te phučel, soske amare čhavorende nič nahordinel deñipena pro Mikulašis the pre Karačoňa?“ „Vašoda, bo tumare dada-daja nakeren buči, u vaš oda tumare čhavore našči chuden deñipena,“ palephendža leske o phuro murš. Le Dilines kada palephendžipen le phure muršeskro bares cholardža, chudňa les soduje vastenca leskra parňa bradatar u le zorale hangoha pre leste mukľa. „U či o čhavore vaš oda šaj, hoj lengre dada-daja nakeren buči, hoj nane buči? U te pes the varesavi arakhel, ta le Romenge la nadena? Kada hin jekhčačipen? Sigo de parančolišagos, kaj pes o cikne muršora te muken andro pačhariben, bo tuha bondžarava, tu meľali brada!“ „Užar, užar!“ chučila leske o phuro andre čhib, „talam tut hin čačipen, hoj o čhavore vaš oda našči, kajča man pal oda nane phendžipen. Me chudav o parančolišagi upral. Te upre phenena, hoj te pačharas the prekal tumare čhavore, me dava parančolišagos le cikne muršorende, kaj te chuden te pačharel.“ O Dilino les mukľa avka, andrephandľa o vudar u džalas dureder.

Pro paluno vudar ačhelas irišagos: Ježísko. O Dilino phundradža o vudar, gela andre u phučel pes: „Tu sal nekbareder, ko phenel, savo čhavoro chudela deñipen u savo na?“ O Ježískus dikhel pro Dilino u phenel: „He, del pes avka te phenel.“ U o Dilino pes phučel dureder. „Ta mange phen, soske kerdžal avka, kaj o romane čhavore te nachuden deñipena ča vašoda, bo lengre dada-daja nakeren buči? Či o čhavore vaš oda šaj, hoj lengre dada-daja nakeren buči, hoj nane buči? U te pes the varesavi arakhela, ta le Romenge la nadena. Kada hin jekhčačipen?“ O Ježískus dikel pro Dilino u chudel les le phikestar. „Hin tut čačipen, Dilino, tumare čhavore vaš oda našči u aňi tumare Roma vaš oda našči, hoj nakeren buči. Savoreske som došalo me,“ avrivakerel o Ježískus le Dilineske. „U oda imar sar?“ n´achaľuvibnaha pes

phučľa o Dilino. „Imar talam šundžal, hoj somas kerestimen, u sar pro trito džives uščifom le mulendar u džavas upre andro zegos, phendžom le Romenge, kaj nič te nakeren, medik pes navisarava pale. No u on man šunde, u vašoda nič nakeren, užaren pre mande,“ avrivakerdža le Dilineske. „Ta oda avka hin? No mištes, kajča so ela le deňipenca prekal amare čhavore?“ phučľa pes o Dilino. „So musardžom, oda the prikerava. Tumare čhavore chudena ajse deňipena, save mek šoha nadikhle,“ egerindža o Ježiškus le Dilineske u mek pašethodža, „tu ča akana dža smiroha khere u savoro muk imar pre mande.“ O Dilino leske palikerdža. Jekhvarestar les chudňa te marel o baro šil. „Jaj, devla, soske man avka marel o šil, so pes kerel?“ vičhinelas o Dilino u andre oda uščifľa. Sovelas jepašlango u naučardo paš e phundradži blaka. Talam peske rugindža tele e duchna, sar kerelas le vastenca the pindrenca, sar leske džalas suno, hoj džal pro duralo upruņipen andre legoskri them.

Tosara o Dilino uščifľa andal o hadžos u denašelas pal peskre dad-daj. Chos leske savoro džalas ča suno, o Dilino savoreske pačandžiľa. „Daje, dade, imar džanav, soske o romane čhavore nachuden o deňipena!“ „No u soske?“ phučľa lestar o dad. „Bo lengre da-da-daja nakeren buči, ta vašoda. U džanes soske nakeren buči?“ phučľa le dadestar. „Na, nadžanav, mročo, phen mange oda,“ mangľa o dad le Dilines. „Imar talam šundžal, hoj o Ježiš sas kerestimen, u sar pro trito džives uščifľa le mulendar u džalas upre pro zegos, phendža le Romenge, kaj nič te nakeren, medik pes ov navisarela pale. No u on les šunde, u vašoda nič nakeren, užaren pre leste.“ O Belas, le Dilineskro dad, dikhľa pre peskri romňi pre Roza, le Dilines ifľa andre angali u phenel leske: „Šaj aves chocsavo, mročo, mi phenen tuke, hoj sal dilino u savoreske pačas, amen la daha tut sojekhvar kamaha.“ E Roza dikhľa pro rom u phenel: „Šukares oda phendžal, mro rom.“ Maškar oda imar o Dilino vakerelas savore čhavorenge, hoj ada berš chudena pro Mikulašis the Karačoňa deňipena, hoj oda ov sa kerdža u hoj sas dži pro duralo upruņipen andre them sojekhačhune legoskri pal o Mikulašis, kaj arakhľa the le Ježiškus. O čhavore leske pačanas, kajča o phureder lestar asanas.

Sas džives anglo Mikulašis. „Adadžives rači mabisteren te thovel andro blaki o ciracha abo kamašľa, bo avľa o Mikulašis u kas naela pre blaka o ciracha abo o kamašľa, oda nachudela nič. U mek muken pro jepašpale o blaki,“ phenelas o Dilino le čhavorenge. O Roma lestar asanas, či o Dilino čačes nadiliňaliľa, kajča o Belas the e Roza, leskre dad-daj, telethode le Romen, kaj avka te keren u te domuken peskre čhavorenge te thovel andro blaki peskri cirach abo kamašľa. Imar pes mi ačhel so pes ačhela. Rači, sar savore andre osada sovenas, pes kija late pašarelas baro jevenduno verdan pherdo deňipenca. Andro jevenduno verdan bešelas o Suntno Mikulašis the o cikne muršora, save sidžardones čhivkerenas o deňipena prekal o jepašphundrade blaki andro ciracha the kamašľa le romane čhavorenge u the le Dilineske. Tosara, sar o čhavore uščile, arakhle andre peskre ciracha the kamašľa ajci gulipena, keci mek andro dživipen nadikhle. O phureder oleske n´achalonas, kajča o čhavore bares lošanenas u pro jakha čhivkerenas peskre dadenge-dajenge, hoj napačanas le Dilineske. O Dilino ačhiľa prekal o savore čhavore andre osada udžando manuš. O Belas the e Roza, choc oleske n´achalonas, sas pre peskro čhavo bares barikane. Kajča pašarelas pes e Karačoňa u o Dilino pale vakerelas le Romenge, kaj peske te ačhaven karačoňakro rukhoro, bo avľa o Ježiškus u anela lenge deňipena. Phenelas lenge mek, hoj oda, kas ela nekšukareder karačoňakro rukhoro, chudela buter deňipena. O phureder Roma pale napačanas, kajča e loš the užaripen peskre čhavengro, hoj ešebnovar chudena deňipena pre Karačoňa, len ispidelas te ačhavel oda nekšukareder karačoňakro rukhoro. Pre vilija pal o čoro kijaračakro chaben, savo sas le Romen andre osada pes upral e osada vududžardža o zegoskro vudud.

Dičholas, sar te uľahas džives. O Roma avle avri anglal peskre kherora, urde ča andre oda, andre soste bešenas paš o vilijakro kijaračakro chaben, choc avri sas šil, u akor dikhle, sar polokes tele perel kije osada baro jevenduno verdan pherdo deňipengro. O nava le čhavorenge andal e osada sas the le Ježiškus u o cikne muršora, save nasakodživesutnes ada berš šigitinenas le Ježiškuske, hordinenas o deňipena le čhavorenge tel o rukhoro. O Ježiškus nabisterdža aňi pro phureder Roma u deňipena chudne the o phureder, bo avľa pr´oda, hoj te nakeren buči, ta oda hin leskra došake, bo ov lenge parančofindža, kaj nič te nakeren, medik pes navisarla pale. U avka o Roma užaren pre leste, medik pes navisarla pale pre phuv.

Napísal a preložil: Igor Dužda

Poznámky študentov Nadácie REF Slovensko po návšteve Osvienčimu

◆ Osvienčim 2019

Bolo ťažké uveriť, že sa niečo také strašné vôbec stalo

Miesto poznačené smrťou mnohých ľudí sme s REF-kou navštívili 1. augusta 2019. Bolo ťažké uveriť, že sa niečo také strašné vôbec stalo. Navštívili sme bloky, v ktorých bolo množstvo topánok, protéz, oblečenia či fotiek ľudí, čo za nič nemohli, no prežili zverstvá, ktoré si my v dnešnej dobe ani nevieme predstaviť. Bolo strašne smutné uvedomiť si, že tisíce ľudí sa odtiaľ nedostali a zomreli hroznou smrťou. Najsmutnejším momentom pre mňa bolo vidieť oblečenie či fotky malých detí. Všimla som si tam aj fotky dievčat, ktoré boli dvojčičky. Prekvapilo ma však, že nevyzerali smutne, ale usmievali sa. Keď som prechádzala trinástym blokom, zarazili ma tabule s menami. Tých mien bolo strašne veľa. Celé to miesto vo mne vyvolalo smutné pocity. Na druhý deň sme si boli pripomenúť 75. výročie rómskeho holokaustu, pri ktorom boli neprávom väznení a zavraždení Rómovia z celého sveta. Som rada, že som mala možnosť dostať sa tam.

Nikdy nezabudnem. Šoha na bisterava

Na tento výlet som sa tešil od začiatku, keď som sa dozvedel, že pôjdem aj ja. Chcel by som sa poďakovať za to, že mi nadácia REF poskytla možnosť uctiť si pamiatku našich predkov, ktorí bohužiaľ zahynuli. Nikdy nezabudnem. Šoha na bisterava.

Cestu sme zvládli super, panovala super atmosféra, až taká nedočkavosť, kedy už budeme v Osvienčime. No keď som prišiel na miesto a uvedomil si, kde to vlastne som, tak po mne prebehol mráz, zrazu som si uvedomil, že na tom mieste vyhaslo desaťtisíce ľudských životov. Bolo niekedy ťažké počúvať všetky tie informácie, ktoré nám pani sprievodkyňa hovorila, lebo to boli strašné, no bohužiaľ pravdivé, informácie. A ešte horšie bolo na to vôbec pomyslieť. Keď sme prechádzali jednotlivé bloky, miestami to už bolo veľmi drsné a smutné, pozeráť sa na to všetko. Pocit utrpenia, hrôzy ale aj hrdosti (na to, že som Róm) vo mne vyvolal blok 13. Vidieť, ako vašich predkov tyranizovali, zabíjali, zneužívali, ako sa k nim správali, a všetky tie fotky. Ešte horšie bolo vidieť, kde a ako ich zabíjali.

Večerný program, posedenie a prehliadka mesta boli super. Krakov (krásne mesto), mal som dokonca možnosť navštíviť hotel, kde boli ubytovaní niektorí účastníci z Dikh he Nabister, čo bolo veľmi super a taktiež zážitok pre mňa spoznať a vidieť sa s inými Rómami z celého sveta.

Pri pietnom akte som mal možnosť vidieť, aké dôležité je byť hrdým na to, kým ste. Veľmi sa mi páčilo, ako ľudia chodili s rómskymi vlajkami na chrbte, tak som sa na malú chvíľku k nim pridal. Pri samotnom ceremoniáli a progra-

◆ Osvienčim 2019

me bolo ťažké hľadať nejaké slová, no najväčšmi to na mňa doľahlo, keď sme išli smerom k pamätníku odniesť veniec a uctiť si obeť rómskeho holokaustu. Tam som mal slzy na krajíčku. Je hrozné, že sa takéto niečo stalo. A verme, že sa to už v budúcnosti nestane, lebo je tu #NewYoungRoma-Generation a tá to nedovolí...

Mala som zimomriavky

Už pri bráne som mala dosť zmiešané pocity, ako to bude vyzeráť. Celý čas som myslela na to, že na miestach, po ktorých sme my chodili, pred vyše sedemdesiatimi rokmi zomierali ľudia. Bolo ťažké uvedomiť si, že sa niečo takéto stalo. Tisíce žien, mužov a detí zomrelo len preto, že mali inú národnosť alebo boli iného náboženstva. Dosť ma dostalo, keď som videla, kde tí ľudia spali a celkovo v akých podmienkach tam museli žiť. Mala som zimomriavky pri pohľade na ich fotky a nemohla som uveriť tomu, koľko topánok, protéz, kufrov či oblečenia tam bolo. Nechápala som, ako tam niektorí ľudia mohli prežiť aj niekoľko mesiacov a iní len pár dní. Niektorí ľudia podľa mňa nevedeli čo ich čaká – podľa fotiek, čo som videla v bloku č. 13 a toho, ako sa usmievali. Naopak, iní už vyzerali, že si už dosť vytrpeli. Na druhý deň, 2. augusta, sme si boli pripomenúť pamiatku obetí rómskeho holokaustu. Prekvapilo ma, koľko Rómov z Európy si prišlo tiež uctiť pamiatku Rómov, ktorí v ten deň zahynuli. A som rada, že cez organizáciu REF som si tú pamiatku mohla uctiť tiež.

Slovami sa to nedá vyjadriť

Neviem, ako začať, ale slovami sa to nedá vyjadriť. Keď sme boli v Osvienčime v bloku 13, cítil som hroznú zlosť. Zároveň mi bolo veľmi ľúto, čo sa stalo Rómom, a nielen Rómom počas druhej svetovej vojny. Pietny akt: keď sme niesli veniec k pamätníku, mal som zimomriavky po celom chrbte. Ale pozrel som sa naokolo a všade boli naši, „romáci“. Už to nebolo to znechutenie ako v bloku 13. Cítil som hrdosť, lebo „romáci“ sa spojili pre jednu vec. Všetci sme tam prišli, aby sme ukázali, že nám záleží na ostatných Rómoch a na tom, aby sa minulosť už neopakovala. A samozrejme, palikerav, že som mohol spolu s vami nazrieť do histórie, a tým byť viac hrdý, že som Róm.

Mala som strach

Pri cestovaní som rozmyšľala, aké to môže byť naživo, keď to uvidím po prvýkrát. Popravde, mala som strach. Už ako som stála pri bráne Arbeit Macht Frei som sa zamyslela, že pred 75 rokmi na tomto mieste stáli ľudia, ktorí si to všetko prežili. Všetky bloky, ktoré sme navštívili ma nedostali tak, ako blok, v ktorom boli protézy. Ako som uvidela malú protézu, ktorú mohlo mať možno päťročné dieťa – mala som slzy v očiach. V bloku č. 13: tie fotky a všetko, čo som tam videla, tí ľudia, deti... Ešte si pamätám, ako mi môj pradedko o tom hovoril, pretože všetko tam tiež prežíval a dostal sa odtiaľ preč. Bola to hrôza, nikto by to zažiť nechcel. Na ďalší deň sme navštívili podujatie k rómskemu holokaustu. Tam som stratila slová, keď som videla zďaleka to veľké miesto s komínmi. To miesto mám stále pred očami a bojím sa. Stretávam ľudí, ktorí nemajú radi Rómov. Toto miesto je nezabudnuteľné, aj koncentračný tábor. Mali by ho ísť navštíviť tí, ktorí sú rasisti, aby sa zamysleli, čo si tí ľudia prežili a ako by bolo im na ich miestach.

(red), foto: V. Hradecká

Hodnotili prvý polrok operačného programu Ľudské zdroje

17. 10. 2019 – V prvom polroku 2019 Ministerstvo vnútra SR ako sprostredkovateľský orgán pre časť operačného programu Ľudské zdroje (OP IZ) vyhlásilo výzvu na podporu dobudovania základnej technickej infraštruktúry s celkovou alokáciou viac ako 11 miliónov eur. Výzva bola zameraná na výstavbu a rekonštrukciu miestnych ciest, chodníkov pre peších a cyklistov, vrátane spevnených plôch a osvetlenia, ako aj mostov a lávok pre peších, s cieľom zlepšiť dostupnosť služieb pre obyvateľov marginalizovaných rómskych komunít v segregovaných a separovaných rómskych osídleniach. Uzávierka prvého hodnotiaceho kola bola 16. septembra 2019.

Na výzvu, ktorá je zameraná na zlepšené formy bývania s prvkami prestupného bývania pre obce s prítomnosťou marginalizovaných rómskych komunít, ktorá bola vyhlásená v roku 2018, ministerstvo vnútra vyčlenilo vyše 45 miliónov eur. Tretie hodnotiace kolo malo termín uzávierky 21. októbra 2019. Podpora je určená pre projekty rekonštrukcie a výstavby bytových budov, ktoré budú zapojené do viacstupňovej sústavy sociálneho bývania formou nájomného bývania s prvkami prestupného bývania, pričom jednotlivé stupne tohto systému musia byť sprevádzané prácou asistentov bývania. Do výzvy sa mohli zapojiť okrem obcí z Atlasu rómskych komunít aj neziskové organizácie poskytujúce všeobecne prospešné služby, cirkev a náboženské spoločnosti, združenia a Slovenský Červený kríž, pričom projekt musí byť realizovaný na území týchto obcí.

V júli tohto roku bola uzatvorená výzva zameraná na výstavbu a rekonštrukciu predškolských zariadení s dôrazom na rozšírenie kapacity predškolských zariadení v obciach s prítomnosťou marginalizovaných rómskych komunít. Výzva mala niekoľko hodnotiacich kôl, v rámci ktorých bolo doručených 100 žiadostí o nenávratný finančný príspevok.

V polovici augusta tohto roku boli vyhlásené dve výzvy pre národné projekty. Výzvanie pre národný projekt Komunitné služby v mestách a obciach s prítomnosťou marginalizovaných rómskych komunít II. Fáza, na ktoré bola vyčlenená alokácia 21,3 milióna eur. Cieľom národného projektu je podpora rozvoja poskytovateľov troch sociálnych služieb krízovej intervencie, ktorí budú poskytovať dostupné, štandardizované odborné činnosti, ďalšie činnosti a aktivity realizované v oblasti podpory sociálnej inkluzie osôb v nepriaznivej sociálnej situácii, s dôrazom na marginalizované rómske komunity, ohrozených sociálnym vylúčením alebo s obmedzenou schopnosťou spoločensky sa začleniť a samostatne riešiť svoje problémy.

Druhé výzvanie pre národný projekt je zamerané na podporu usporiadania právnych vzťahov k pozemkom v obciach s prítomnosťou marginalizovaných rómskych ko-

♦ Ilustračná fotografia. Foto: J. Ferenc

munít. Kvalitu zdravia obyvateľov ovplyvňujú aj podmienky bývania. Predpokladom pre legitimitu technických a hygienických štandardov obydľí sú usporiadané vlastnícke vzťahy. Dáta z Atlasu rómskych komunít (2013) a výskumov potvrdzujú, že obydlia v rómskych komunitách bývajú často postavené na pozemkoch s neusporiadaným právnym titulom, bez stavebných povolení a ich následnej legalizácie, čo má za následok absenciu, resp. obmedzený prístup k základnej a technickej infraštruktúre. Kvalitné bývanie je previazané s možnosťou zamestnať sa, žiť v hygienicky nezávadnom prostredí a poskytuje priestor na osobný a vzdelanostný rast detí aj dospelých. Sociálno-ekonomické znevýhodnenie obyvateľov MRK, nedostatok odborných kapacít miestnych samospráv pre riešenie usporiadania a legalizácie pozemkov vyžadujú vonkajšiu intervenciu. Na národný projekt je vyčlenená výška nenávratných finančných prostriedkov vyše 2,3 milióna eur.

Ministerstvo vnútra SR v roku 2019 zorganizovalo niekoľko informačných seminárov, na ktorých sa zúčastnilo viac ako 450 účastníkov.

Ábel Ravasz predstavil nový Atlas rómskych komunít

4. 9. 2019 – Úrad splnomocnenca vlády SR pre rómske komunity predstavil tretie vydanie Atlasu rómskych komunít. Vďaka nemu poznáme najpresnejšie údaje o koncentrácii rómskeho obyvateľstva v rámci Slovenska a základné údaje o kvalite ich života. Atlas rómskych komunít vznikol v roku 2004, aktualizovaný bol v roku 2013. Ako jediný zachytáva reálny stav infraštruktúry obcí s prítomnosťou rómskych komunít. V uplynulom období sa stal užitočným najmä v súvislosti so zacielením štátnych integračných politík a podpory z fondov Európskej únie.

„Atlas obsahuje nielen informácie o tom, kde a v akom type koncentrácií rómske komunity na Slovensku žijú, ale aj o tom, aké sú ich životné podmienky a v ktorých lokalitách majú napríklad prístup k pitnej vode, plynu či elektrine. Keďže sa nám podarilo sformalizovať a prekopať systém zbierania dát, dovoľm si tvrdiť, že momentálne na Slovensku nie sú lokality, v ktorých by Rómovia žili koncentrovane a nevedeli by sme o nich,“ uviedol splnomocnenec pre rómske komunity Ábel Ravasz.

Podľa najnovších dát žije početnejšia rómska komunita v 804 obciach a mestách po celom Slovensku, prieskum pritom zachytil aj menšie skupiny v 373 ďalších obciach. Celko-

vý počet Rómov sa pritom odhaduje na 440 tisíc.

„Do atlasu pribudlo v porovnaní s rokom 2013 devätnásť obcí, ktoré predtým nikdy neboli zachytené v predošliých atlasoch. Zároveň však iné vypadli, keďže nespĺňali podmienku prítomnosti aspoň jednej koncentrácie s minimálne tridsiatimi obyvateľmi alebo 30% podielu Rómov na obyvateľstve obce. Z dát vidíme, že populačný rast Rómov na Slovensku sa postupne spomaľuje a že väčšia a väčšia časť z nich žije v normálnych podmienkach. Jeden z príkladov je prístup k pitnej vode. V stovke najväčších komunít na Slovensku má vodo- vod 61% obyvateľov. V roku 2013 to bolo 48% a v roku 2004 iba okolo 36%. Výrazný posun vidíme aj v iných oblastiach,“ vysvetľuje Ravasz.

Zber dát v regiónoch prebiehal od decembra 2018 do marca 2019. Na ich zbere v rámci národného projektu Monitorovanie a hodnotenie inklu- zívnych politík úrad splnomocnenca spolupracoval s Inštitútom pre výskum práce a rodiny.

„Samotný zber prebiehal vo viacerých fázach – v prvom kole boli oslovené všetky obce na Slovensku s otázkou, či na svojom území evidujú prítomnosť koncentrovane žijúcich rómskych komunít. Neskôr boli zozbierané údaje o obydlíach, infraštruktúre a občian-

skej vybavenosti v týchto obciach od samospráv pomocou dotazníkov. Po prvotnom zmapovaní prišli do obcí terénni spolupracovníci Inštitútu pre výskum práce a rodiny, ktorí získané informácie na mieste overovali a dopĺňali. Následne sme získané informácie verifikovali na základe údajov z regionálnych kancelárií úradu splnomocnenca. Pred vydaním atlasu náš úrad ponúkol odbornej verejnosti priestor na pripomienkovanie údajov a spoločne sme sa tak postarali o ich doplnenie a odstránenie možných nepresností,“ ozrejmjuje proces zberu dát Ľuboš Kovács, analytik národného projektu Monitorovanie a hodnotenie.

V priebehu septembra sa dáta budú ešte finalizovať tak, aby mohli byť jednoducho prístupné aj verejnosti. Už dnes sa však s nimi dá pracovať.

„Atlas chceme využiť na podporu projektov v lokalitách, kde je potrebné situáciu zlepšiť a vyrovnávať tak rozdiely v životnej úrovni na Slovensku. Dáta však využijú aj vedci pri vedeckých výskumoch, neziskové organizácie i samotné obce. Spoločne tak chceme naďalej pracovať na tom, aby sa kvalita života Rómov na Slovensku zvyšovala, a tým sa stierali rozdiely medzi minoritou a majoritou a v konečnom dôsledku zlepšovalo ich súžitie,“ dodal Ravasz.

(red/TS)

Štátny tajomník Rudolf Urbanovič sa stretol s členmi rómskych komunít v Gíraltoviach a vo Svidníku

30. 9. 2019 – Pracovné stretnutie s primátormi Gíraltoviec a Svidníka a miestnymi rómskymi komunitami absolvoval 26. septembra 2019 štátny tajomník rezortu vnútra Rudolf Urbanovič. S predstaviteľmi samosprávy preberal témy dobudovania miestnej komunikácie, rekonštrukcie hasičskej stanice a vybudovanie komunitného centra vo Svidníku.

Gíraltovce a Svidník sú podľa štátneho tajomníka ukázkovými miestami, kde vedú rómske komunity žiť slušne a čisto. Spolunažívanie v týchto mestách je podľa jeho slov na vysokej úrovni. V Gíraltoviach sú takmer všetci muži zamestnaní, ich rodiny žijú v bytoch nízkeho štandardu, o ktoré sa starajú. „Veľkým prínosom pre život ľudí je komunitné centrum v Gíraltoviach, ktoré supluje školský klub mládeže. Je tu mnoho mimoškolských aktivít, deťom sa tu venujú a pracujú s nimi. Obyvatelia sú bez dlhov, riadne pracujú, systém je tu dobre nastavený. Tu vidno výsledky dobre robenej terénnej sociálnej práce,“ ocenil prácu samosprávy i samotných občanov Rudolf Urbanovič.

Rovnaké komunitné centrum by potrebovalo pre podporu svojich obyvateľov i mesto Svidník. Komunitné centrum totiž plní úlohu akéhosi multifunkčného centra pre matky s deťmi, kde sa podporujú, vzdelávajú a stretávajú.

(red/TS)

Otvorili komunitné centrum v Družstevnej pri Hornáde

18. 9. 2019 – V obci Družstevná pri Hornáde 18. septembra 2019 slávnostne otvorili komunitné centrum. „Komunitnými centrami dávame mladým rodinám nádej a predovšetkým deťom budúcnosť. Je to miesto, kde sa naučia zmysluplne nakladať so vzácnou komoditou, akou voľný čas je a urobiť ďalší krok v procese harmonizácie vzájomného spolunažívania obyvateľov v obci,“ povedala ministerka vnútra Denisa Saková. Komunitné centrá majú obyvateľom sprístupniť sociálne služby, rozvíjať komunitnú prácu, a tak zaviesť pozitívne zmeny v obciach, v ktorých žijú marginalizované rómske komunity. Stretávať sa v nich môžu rodiny s deťmi, nezamestnaní, seniori, ale najmä dospievajúca mládež.

V centre budú realizované vzdelávacie aktivity ako predškolská výchova, doučovanie detí školského veku, kurzy finančnej gramotnosti a iné kultúrne aktivity, ktoré majú cieľ zapojiť znevýhodnené skupiny do bežného života. „Som veľmi rád, že sme v našej obci mohli vybudovať za pomoci prostriedkov z eurofondov komunitné centrum. Jeho výstavbou sa obyvateľom obce umožní prístup ku komplexným sociálnym službám, ktorými možno eliminovať ich nepriaznivú životnú situáciu,“ uviedol starosta obce Družstevná pri Hornáde Ján Juhás.

V rámci národného projektu Komunitné centrá v mestách a obciach s prítomnosťou marginalizovaných rómskych komunít ide v poradí o 62. sprístupnené centrum z celkového počtu plánovaných 150. V roku 2019 komunitné centrá pribudli napríklad v mestách Nitra, Veľké Kapušany, Humenné a Sečovce. Od roku 2017 MV SR v režime uvedeného národného projektu podporilo činnosť komunitných centier sumou viac ako 3 169 000 eur.

Na výstavbu komunitného centra v obci Družstevná pri Hornáde ministerstvo vnútra poskytlo dotáciu v rámci výzvy operačný program Ľudské zdroje v roku 2018 v celkovej výške 236 080 eur. Týmto programom prispievame na výstavbu a rekonštrukciu komunitných centier a ďalších 107 projektov vo výške viac ako 28 mil. eur je v procese realizácie. Pribudnúť by malo ďalších päť centier – Michalovce, Bardejov a obce Širkovce, Klenovec a Hencovce podporených sumou viac ako 975 300 eur.

(red/TS)

Pod' do Nitry na Ústav romologických štúdií!

Bavi sa práca s ľuďmi, vidíš sa ako soc. pracovník / soc. pracovníčka, manažér, manažérka služieb alebo poradca, poradkyňa a uvažuješ kam sa prihlásiť na bakalárske alebo magisterské štúdium?

Ponúkame Ti štúdium v odbore **Sociálna práca**, v modernom študijnom programe **Sociálne služby a poradenstvo!**

Tento študijný program je mladý a má zatiaľ veľmi málo absolventov, takže sa nebudeš na pracovnom trhu ťačiť a bude o Teba záujem. Študovať ho môžeš len na troch vysokých školách na Slovensku - my sme originálni v tom, že študentom ponúkame predmety o Rómoch.

Štúdium u nás Ti otvorí cestu do sociálnych zariadení, ktoré nájdeš v každom meste a v každej väčšej obci na Slovensku. Pracovať môžeš aj v rôznych organizáciách, inštitúciách, úradoch a vlade tam, kde sú potrebné poradenské služby.

Dáme ti možnosť stráviť semester na univerzite v zahraničí ak budeš chcieť. Budeš mať k dispozícii študentského poradcu, ktorý ti v prípade potreby poradí a pomôže.

Štúdium na Ústave zpmologických štúdií mi dalo veľa, nie len odbornosť, ale aj možnosti pre ďalšie uplatnenie a dôležité kontakty. (Edo, absolvent)

Buď ako Edo a poď k nám študovať program **Sociálne služby a poradenstvo!**

Naša adresa: Ústav romologických štúdií,
Fakulta sociálnych vied a zdravotníctva
Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre,
Kráskova 1 949 74 Nitra

Kontakt:
sekretariats@ukf.sk,
tel.: 037/6408784

www.facebook.com/urs.ukf

Prijimacia skúška v prijimacom konaní je odpustená!

Všetky potrebné informácie nájdeš tu: <https://www.prijimacky.fsvaz.ukf.sk>
a na dni otvorených dverí 13.februára 2020 v priestoroch FSVaZ UKF v Nitre.

8229 Q 01	hudeb - hudba
8229 Q 02	hudeb - hudba
8229 Q 03	hudeb - hudba
8229 Q 04	hudeb - hudba
8229 Q 05	hudeb - hudba
8229 Q 06	hudeb - hudba
8229 Q 07	hudeb - hudba

[illegible]

8228Q
apry
Le mien va s'offrir
à tous les vôtres
Tous les vôtres, pour le plaisir.

Synthesizing:
 developing an ethical accounting firm, performing
 quality work, growth in individual responsibility.

Principles Underlying:

[illegible][illegible][illegible][illegible]

19 0 07

[illegible]

Abstract

100

Students will be able to:

[illegible]

www.dell.com/page.do